

02.12.2020

Evaluering av Norge som gjesteland på Frankfurter Buchmesse 2019

Rapport 32-2020

Rapport nr. 32-2020 fra Samfunnsøkonomisk analyse AS

ISBN-nummer: 978-82-8395-098-4

Oppdragsgiver: Kulturdepartementet

Forsidefoto: Sabine Felber/NORLA

Tilgjengelighet: Offentlig

Dato for ferdistilling: 2. desember 2020

Forfattere: Marte Marie Frisell, Karin
Ibenholt, Maja Tofteng

Kvalitetssikrer: Rolf Røtnes

Samfunnsøkonomisk analyse AS

Borggata 2B
N-0650 Oslo

Org.nr.: 911 737 752
post@samfunnsokonomisk-analyse.no

Forord

På oppdrag fra Kulturdepartementet har Samfunnsøkonomisk analyse evaluert hvorvidt målene for satsingen *Norge som gjesteland ved bokmessen i Frankfurt i 2019* ble nådd. Evalueringen er gjennomført et år etter at bokmessen ble gjennomført, hvilket betyr at vi i evalueringen kun kan vurdere måloppnåelse på kort sikt. De langsiktige effektene er uvisse, og spesielt sett i lys av 2020 har vært et svært utfordrende år grunnet koronapandemien, som har påvirket mulighetene for å følge opp gjestelandssatsingen.

Vi har i evalueringen intervjuet mange aktører, og vi takker hver og en for deling av tid og verdifulle innspill. Vi vil også spesielt takke NORLA for en god dialog og oppfølging på alle våre spørsmål om stort og smått.

Oslo, 2. desember 2020

Karin Ibenholt
Prosjektleder
Samfunnsøkonomisk analyse AS

Sammendrag

Bakgrunn

Bokmessen i Frankfurt er verdens største bokmesse, og er et arrangement som har pågått hvert år siden 1949. Bokmessen har i mange år vært en sentral møteplass for norske forlag og agenter for å komme i kontakt med, bygge relasjoner og selge rettigheter til litteratur fra Norge til utenlandske forlag. Bokmessen er både et profesjonelt arrangement og et publikumsarrangement. I løpet av fem dager i oktober samler bokmessen omtrent 7 500 utstillere fra mer enn 100 land, over 300 000 besøkende og 4 000 arrangementer.

Gjestelandssatsingen

Norge var gjesteland (Guest of Honour) på bokmessen i Frankfurt 2019. Det å være gjesteland innebærer at man får en fysisk paviljong lokalisert i publikumsdelen på messeområdet. Et gjesteland får også økt synlighet i markedsføringsmaterialet som bokmessen utvikler. Gjestelandsstatusen kan brukes om en arena for å profilere og markedsføre norsk kultur i bred forstand i Tyskland

Gjestelandsatsingen ble organisert som et prosjekt ledet av NORLA. Gjestelandssatsingen hadde et samlet budsjett på 52 millioner kroner, og av dette er 30 millioner kroner gitt som et statlig tilskudd bevilget med like deler over Utenriksdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet og Kulturdepartementet sine budsjetter.

Gjestelandssatsingen omfattet hundrevis av kulturelle- og presseaktiviteter i Norge og Tyskland i 2018 og 2019, som kulminerte under bokmessen 2019. På messen hadde Norge et eget litteratur- og kulturprogram i gjestelandspaviljongen. Dette omfattet for eksempel en internasjonal utstilling av bøker fra Norge, «Books on Norway», to scener for opplesninger og andre programbegivenheter, samt en kafé. Paviljongen hadde også 23 bord som ga plass til lesere og bøker. Det var i tillegg et bredt kulturprogram med arrangementer på selve messen og på andre steder i og utenfor Frankfurt, inkludert et litteraturtog med DDKKHH Kronprinsparet som ankom Frankfurt med den norske forfatterdelegasjonen på åpningsdagen.

Evaluering av satsingen

Kulturdepartementet har bedt Samfunnsøkonomisk analyse AS om å evaluere gjestelandssatsingen. Hensikten med evalueringen er å vurdere om målene med gjestelandsprosjektet er nådd, og effekten av den statlige finansieringen. Våre vurderinger bygger i hovedsak på informasjon innhentet gjennom intervjuer og offentlig tilgjengelig dokumentasjon.

Evalueringen omhandler de statlige midlene (30 millioner kroner), som delvis finansierte aktivitetene som inngår i gjestelandssatsingen til NORLA. Øvrig finansiering kommer fra en rekke offentlige og private kilder. Faktiske utgifter til satsingen svarer til budsjettet, men inntektene ble noe lavere, noe som igjen resulterte i et underskudd i satsingen for NORLA på om lag 3 millioner kroner.

Samlet ressursbruk overstiger både statens bidrag og prosjektet som NORLA har hatt ansvar for

Mange norske aktører, både statlige, offentlige finansierte og private aktører, har selv bidratt med ytterligere finansiering i form av egetid til forberedelser, gjennomføring og utlegg (eksempelvis til reiser og hotell). Vi har ikke detaljert kunnskap om slik ressursbruk, men intervjuene peker i retning av at denne egenfinansieringen ikke er ubetydelig. Gjestelandssatsingen har også utløst en rekke aktiviteter som ikke inngår i pro-

sjektet som NORLA har hatt ansvar for, men som likevel er direkte eller indirekte knyttet til gjestelandssatsingen. Utenriktjenestens innsats i forbindelse med DDKKHH Kronprinsparets besøk i Tyskland, og fokus- og partnerlandsdeltagelse på hhv. Berlinale og Jazzahead! er eksempler på slike tiltak.

Sparebankstiftelsen DNB og Stiftelsen Fritt Ord var de første finansielle bidragsyterne, og etter vår forståelse var denne finansiering, sammen med en forpliktelse om bidrag fra den norske forlagsbransjen ved Den norske Forleggerforeningen, viktige for at Stortinget bevilget midler til gjestelandssatsingen. Det er, etter vår vurdering, stor sannsynlighet for prosjektet ikke hadde blitt gjennomført uten den tidlige støtten fra Sparebankstiftelsen DNB, Fritt Ord og Forleggerforeningen. Vedtaket om finansiering fra Stortinget var også avgjørende for at søknaden til bokmessen om å være gjesteland ble innvilget, og slik sett utløsende for prosjektet. Det er videre vår vurdering at disse bidragene har utløst mer finansiering, hvorav en del av dette er midler og egentid fra privat sektor og fra de ulike samarbeidspartnerne.

Gjestelandsprosjektet har sannsynligvis også påvirket hvordan både offentlige og private midler til kulturfeltet er blitt fordelt, ikke minst at andre aktiviteter er sett i sammenheng med gjestelandsprosjektet. At man har benyttet en kobling mellom de andre aktivitetene og gjestelandsprosjektet, kan ha virket gjensidig forsterkende.

NORLA har styrket sin internasjonale stilling

Departementene har satt et mål om at NORLA skal ha fått en sterkere internasjonal stilling som følge av gjestelandsprosjektet. For dette målet konkretiserte departementene et utvalg indikatorer som skal legges til grunn for vurdering av måloppnåelse, og som sammenligner 2020 med 2015. Fullstendige data for 2020 er ikke ennå tilgjengelig, samtidig som vi må ta høyde for at 2020 ikke ble som ventet på grunn av koronapandemien. Vår tolkning av de foregående årene og informasjon innhentet på bakgrunn av intervju er at gjestelandssatsingen har styrket NORLAs kompetanse og internasjonale nettverk.

Norge fikk stor oppmerksomhet i tyske medier

Departementene satte et eget mål om at gjestelandsatsingen skulle styrke omdømmet for Norge blant annet gjennom omtale i internasjonal presse. NORLA engasjerte et tysk PR-byrå for å bistå i gjennomføring av blant annet pressereiser og pressekonferanser. Vår vurdering er at den norske gjestelandsatsingen fikk stor oppmerksomhet i tyske medier, og mer enn tidligere gjesteland har fått. Det er grunn til å tro at medieomtalen i forbindelse med gjestelandsprosjektet har bidratt til å synliggjøre norsk litteratur, kunst og kultur, og synliggjøre Norge generelt, i Tyskland, som i sin tur kan ha bidratt til å bygge norsk omdømme.

Økt salg av norsk litteratur i Tyskland, men usikkert hva det gir av verdiskaping på sikt

Gjestelandssatsingen er en bokmesse, og det ble satt et mål om at satsingen skulle bidra til økt eksport av litteratur fra Norge og styrke norsk agentbransje. Det har vært en sterk vekst i antall oversettelser og også salg av norsk litteratur internasjonalt i årene frem mot 2019. Målene som NORLA satte for arbeidet ble nådd, men hvorvidt økningen i både oversettelser og salg av norske bøker vil vedvare fremover er usikkert. Det er imidlertid vår vurdering at styrkingen av NORLA, medieomtalen og videreutvikling av relasjoner mellom norske og tyske aktører i bokbransjen kan gi uttelling på litt lengre sikt. Økt salg av norsk litteratur i utlandet kan ha stor betydning for enkelte forfattere, men grunnet lave marginer i internasjonal bokhandel er bidraget til norsk verdiskaping sannsynligvis lite.

Når det gjelder målet om en styrket forlags- og agentbransje i Norge, er vår vurdering at spesielt de norske litteraturagenturene har utnyttet muligheten som gjestelandsprosjektet har gitt til å bygge relasjoner og bli bedre kjent i og med det tyske markedet. På den måte kan man si at agentbransjen har blitt styrket.

God representasjon av norsk kultur utover litteratur

For departementene har det vært viktig at gjestelandssatsingen også ble brukt som en arena for internasjonalisering av andre kunstfaglige felt enn litteratur, illustrert gjennom målet om at NORLA skal involvere aktører på andre kunstfaglige felt og at gjestelandssatsingen skal gi resultater for disse. Vår vurdering er at aktører i norsk kulturliv utover aktørene på litteraturfeltet ble godt involvert i gjestelandsprosjektet blant annet gjennom innspillskonferansen i 2017 og samarbeidet i NAA-nettverket. En rekke kulturarrangementer i forkant av og under bokmessen kan knyttes direkte og indirekte til gjestelandssatsingen.

Mange informanter peker på at gjestelandsatsingen har bidratt til å etablere nye nettverk og styrke eksisterende. Det kan imidlertid synes som at aktører som allerede hadde en etablert aktivitet i det tyske markedet klarte å benytte gjestelandssatsingen på en bedre måte enn de som ikke hadde denne form for eksisterende knagg å henge sine aktiviteter på. Eksempler på andre aktiviteter som fungerte som slike knagger er Berlinalen og Jazzahead!.

Styrking av forholdet mellom Tyskland og Norge

Vår vurdering er at gjestelandsatsingen har bidratt til å etablere nye nettverk og styrke eksisterende nettverk både politisk og kulturelt. Vi forventer derfor at gjestelandssatsingen har bidratt positivt til et fortsatt sterkt tysk-norsk forhold, som er definert som et eget mål for gjestelandssatsingen.

... men har ikke lyktes i å engasjere øvrig næringsliv

Departementene definerte deltagelse fra næringslivet som en egen målsetning, men det ble ikke satt noen måltall for deltagelse og eller finansiering fra næringslivsaktører. Av et samlet budsjett på 52 millioner kroner, kom 7 millioner kroner fra kommersielle aktører i litteraturbransjen og 1,4 millioner fra andre kommersielle aktører. Hvis vi utelukker litteraturbransjen, så var finansieringen fra næringslivet kun 3 prosent av samlet budsjett, til tross for omfattende innsats fra NORLA for å engasjere potensielle sponsorer.

I Norge er det liten tradisjon for at næringslivet sponser kulturaktiviteter, og man kan derfor stille spørsmål ved om målet var for ambisiøst. I det perspektivet kan det argumenteres for at målet i hvert fall delvis ble nådd.

Ytringsfrihet var et tema i mange aktiviteter

I tillegg er det ønskelig å vurdere målet om å fremme perspektiver, tankesett og verdier knyttet til ytringsfrihet, kulturelle rettigheter og demokrati. Den langsiktige effekten av denne type arbeid er opplagt vanskelig å måle, men vi finner at gjestelandssatsingen hadde mange aktiviteter som var direkte koblet til ytringsfrihet og demokrati. Videre var det en relativt stor representasjon av samisk kunst og kultur. Enkelte informanter peker på at gjestelandssatsingen har bidratt til økt interesse for samisk kunst og kultur i Tyskland, og at aktører innen samisk kunst og kultur har etablert eller styrket sine nettverk med andre aktører i litteratur- og kulturbransjen i Norge for øvrig.

Alt i alt god måloppnåelse, men kan være utfordrende å holde på denne

Våre data peker også i retning av andre positive virkninger av gjestelandssatsingen, for eksempel ved at presseomtale og de konkrete aktivitetene som enkelte sponsorer har gjennomført kan ha fremmet Norge som en reiselivsdestinasjon.

Alt i alt er det vår vurdering at måloppnåelsen for gjestelandssatsingen generelt er god, dog trolig noe lavere enn forventet når det gjelder aktiv deltagelse fra sentrale næringslivsaktører. Viktigst synes å være gjestelandssatsingens bidrag til profilering og relasjonsbygging, mens langsiktige effekter i form av eksport av norsk kunst og kultur synes mer usikre. Det er alltid utfordrende å holde på resultater fra denne type aktiviteter, og slik koronapandemien har utviklet seg i 2020 forsterkes denne utfordringen.

Selv om pandemien har ført til at planlagte oppfølgingsaktiviteter har blitt kansellert, utsatt eller flyttet til digitale plattformer, er det også flere som peker på at gjestelandssatsingen har hatt en ekstra eller uventet positiv effekt. Det å ha truffet hverandre fysisk nylig, og også ha delt en positiv opplevelse, kan gjøre det lettere å opprettholde denne kontakten når møter må flyttes til digitale arenaer.

Effektiv organisering av prosjektet

Etter vår vurdering har NORLA gjort flere grep som vurderes som hensiktsmessige og viktige for at satsingen fremstår som vellykket. De mange informantene vi har snakket med i forbindelse med denne evalueringen er også generelt svært tilfreds med NORLAs gjennomføring. Vi har fått få konkrete tilbakemeldinger på hva som kunne vært gjort bedre, og tolker dette som en indikasjon på at arrangementet vurderes som vellykket.

Enkelte informanter som representerer andre kulturfaglige felt trekker imidlertid frem at de gjerne skulle få ta større del i den aktive planleggingen og gjennomføringen av prosjektet, men det er også mye som taler for at det var hensiktsmessig at dette arbeidet ikke ble spredt på for mange aktører, men at det var konsentrert i prosjektgruppen hos NORLA.

Vi vil særlig peke på at prosjektet var godt forankret i departementene og i NORLAs ledelse. Som en konsekvens fikk NORLA god tid til å planlegge og forberede satsingen, og prosjektet utnyttet eksisterende kompetanse og nettverk til det fulle. Vi betrakter det som et hensiktsmessig å ha engasjert en prosjektleder med erfaring fra et tidligere lands gjestelandssatsing. Mange har også vært svært positive til NORLAs målrettede arbeid ovenfor tyske forlag og bokhandlere.

Innhold

Forord		III
Sammendrag		IV
1	Norge som gjesteland på Bokmessen i Frankfurt 2019	10
1.1	Bakgrunnen for Frankfurt 2019-initiativet	10
1.2	30 millioner kroner i statlig finansiering	11
1.3	Målene med den statlige finansieringen	11
1.4	Gjennomføring av gjestelandssatsingen	12
1.5	Regnskap	14
2	Evaluering av satsingen	16
2.1	Evaluering av relevans, måloppnåelse og organisering	16
2.1.1	Relevans	16
2.1.2	Måloppnåelse	16
2.1.3	Organisering og effektivitet	16
2.2	Intervju har vært den sentrale datakilden	17
2.3	Er og blir vanskelig å måle langsiktige effekter	17
3	Gjestelandssatsingen fremstår som relevant for å nå kulturpolitiske mål	19
3.1	Mål om internasjonal tilstedeværelse, men ikke kun eksport	19
3.2	Gjestelandssatsingen utnytter eksisterende arena for profilering og relasjonsbygging	21
3.3	Vår vurdering av relevans	22
4	Gjestelandssatsingen har god måloppnåelse	23
4.1	Samlet ressursbruk overgår den statlige bevilgningen	23
4.2	NORLA har en sterkere internasjonal stilling	26
4.3	Styrket omdømme gjennom omtale i internasjonale medier	30
4.4	Økt eksport av norsk litteratur	31
4.5	Aktører i norsk kulturliv utover litteraturfeltet var involvert før og under mønstringen	34
4.6	Målbare effekter for andre kulturelle bransjer	37
4.7	Revitalisering av det tysk-norske forholdet	38
4.8	Sentrale norske næringslivsaktører er en del av prosjektet	40
4.9	Fremme ytringsfrihet og demokratiutvikling	42
4.10	Andre virkninger av gjestelandssatsingen	44
5	Gjestelandssatsingen var godt organisert	47
5.1	Organisert som et prosjekt	47
5.2	Gode grep (som andre kan lære av)	47
5.3	Kunne måloppnåelsen vært enda høyere?	49
5.4	Koronapandemien har bremsset oppfølgingen	50
Referanser		52

Vedlegg A: Informanter	53
Vedlegg B: Innspillskonferansen	54
Vedlegg C: NORLAs mål for gjestelandssatsingen	55

1 Norge som gjesteland på Bokmessen i Frankfurt 2019

Bokmessen i Frankfurt er verdens største bokmesse, og er et årlig arrangement som har pågått siden 1949, men med røtter helt tilbake til 1400-tallet. Norge var gjesteland (Guest of Honour) på bokmessen i Frankfurt 2019.¹ I løpet av fem dager i oktober samlet bokmessen omtrent 7 500 utstillere fra mer enn 100 land, over 300 000 besøkende og 4 000 arrangementer (Frankfurter Buchmesse, 2020).

Bokmessen er både et profesjonelt arrangement og et publikumsarrangement. De første tre dagene er forbeholdt profesjonelle besøkende. Bokmessen har i mange år vært en sentral møteplass for norske forlag og agenter for å komme i kontakt med, bygge relasjoner og selge rettigheter til litteratur fra Norge til utenlandske forlag. De to siste dagene er messen åpen for publikum.

Som gjesteland på bokmessen i 2019 hadde Norge en egen gjestelandspaviljong i publikumsdelen med eget litteratur- og kulturprogram og en betydelig større tilstedeværelse og bredere representativitet sammenlignet med det Norge har på en vanlig bokmesse i Frankfurt.

Georgia (2018), Frankrike (2017), Nederland (2016) og Indonesia (2015) var gjesteland i årene før Norge. Av andre nordiske land var Finland gjesteland i 2014 og Island i 2011.

1.1 Bakgrunnen for Frankfurt 2019-initiativet

Prosessen med å bli gjesteland går helt tilbake til 2012 da NORLA begynte å utforske muligheten for at Norge skulle kunne søke om status som gjesteland.

NORLA (Norwegian Literature Abroad) er en stiftelse finansiert av Kulturdepartementet. NORLAs formål er å fremme norsk litteratur i utlandet, og man gir støtte til oversettelser og annen promotering av norsk litteratur innenfor områdene skjønnlitteratur, sakprosa og barne- og ungdomslitteratur.

I 2013 startet NORLA for alvor arbeidet med gjestelandsatsingen, i og med at styret i NORLA vedtok å utrede en satsing på Norge som gjesteland.

En viktig del av det innledende arbeidet med å søke om gjestelandsstatus var å undersøke hva det innebærer å være gjesteland, og hvilke gevinster det kan gi. I 2013 gjennomførte man derfor møter med tidligere gjesteland. Man så her spesielt til de erfaringer som Island gjorde da det var gjesteland i 2011. Underveis i det videre arbeidet hentet man inn løpende erfaringer fra Finland og Nederland, som var gjesteland i hhv. 2014 og 2016.

I 2014 gikk NORLA i dialog med blant annet Den Norske Forleggerforeningen, Bokmessen i Frankfurt, ambassaden i Tyskland, Utenriksdepartementet og Kulturdepartementet. NORLA så at dersom satsingen skulle muliggjøres, var det nødvendig med bedre forankring i det norske litteraturmiljøet, samt å sikre et offentligprivat samarbeid om finansieringen og i gjennomføringen av prosjektet. Mot slutten av 2014 vedtok styret i NORLA å gå videre med prosjektet med mål om å etablere en intensjonsavtale med bokmessen om at Norge blir gjesteland i 2019.

I 2015 fortsatte arbeidet med å forankre satsingen både blant offentlige og private aktører. Sparebankstiftelsen DNB og Stiftelsen Fritt Ord var de første

¹ Omtales i rapporten også som Frankfurtsatsingen og gjestelandsprosjektet

finansielle bidragsyterne, med henholdsvis 2 og 1,5 millioner kroner.² I forbindelse med behandlingen av statsbudsjettet for 2016 ble det gitt tilsagn om statlig tilskudd på inntil 30 millioner kroner for årene 2018 og 2019 (det vil si 15 millioner kroner per år), gitt at Norge ble valgt som gjesteland.³

NORLA sendte i 2016 sin søknad til Bokmessen i Frankfurt om å bli gjesteland på Bokmessen i 2019. Avtalen mellom NORLA og Bokmessen ble signert i mai samme år.

1.2 30 millioner kroner i statlig finansiering

Det statlige tilskuddet på 30 millioner kroner er finansiert med like deler fra Utenriksdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet og Kulturdepartementet.

Midlene ble i sin helhet gitt til NORLA til forberedende arbeid og gjennomføring av satsingen. Både NORLA og andre aktører har i tillegg bidratt finansielt til prosjektet, noe vi omtaler nærmere i kapittel 4.. Kulturdepartementet har også en ordning som skal incentivere til annen finansiering – ordningen med gaveforsterkninger, som innebærer at private pengegaver blir forsterket med et statlig tilskudd på inntil 25 prosent av beløpet. Gjennom denne ordningen bidro staten gjennom Kulturdepartementet med ytterligere 662 500 kroner til gjestelandsprosjektet (NORLA, 2020b; NORLA, 2019).

1.3 Målene med den statlige finansieringen

Formålet med gjestelandssatsingen er uttrykt i Prop. 25 S (2015–2016) som «Å være hovedland i Frankfurt vil være en unik anledning til å styrke Nor-

ges omdømme og norske bedrifters merkevare, øke salget av norsk litteratur og norske produkter, samt være en møteplass for viktige relasjoner.»

Målformuleringene for gjestelandsarbeidet er videre konkretisert som 7 mål gitt i tilskuddsbrevet til NORLA fra Kulturdepartementet for 2018 og i tilskuddsavtalen mellom Utenriksdepartementet og NORLA:

1. Målbare resultater og effekter for norsk litteratur i utlandet og for en styrket forlags- og agentbransje i Norge.
2. Målbare resultater og effekter for andre kulturelle bransjer involvert i prosjektet som musikk, dans, visuell kunst, scenekunst, design og film.
3. Aktører i norsk kulturliv, også utover aktørene på litteraturfeltet, er involvert både i forkant og under mønstringen i Tyskland i 2019 og har oppnådd effekter for videre satsninger internasjonalt etter 2019.
4. Sentrale norske næringslivsaktører er en del av prosjektet.
5. NORLA har en sterkere internasjonal stilling, målt i antall søknader, kompetanse og internasjonalt nettverk og antall arrangementer som gjennomføres, i 2020 enn i 2015.
6. Forholdet mellom Norge og Tyskland er revitalisert gjennom samarbeid, både om litterære og kulturelle prosjekter og næringsliv.
7. Målbare resultater og effekter av et styrket omdømme for Norge gjennom bl.a. mediaomtale i Tyskland og andre land omfattet av prosjektet.

Videre hadde de bevilgende departementene en visjon om at satsingen skulle bidra til å fremme per-

² Sparebankstiftelsen DNB bidro med ytterligere 500 000 kroner til Hannah Ryggen-utstillingen senere, slik at deres totale tilskudd til prosjektet ble 2,5 millioner kroner.

³ I Prop. 25S (2015-2016) ble det foreslått et tilskudd på 25 millioner kr, men dette ble endret i Stortinget til 30 millioner kr (vedtak 166: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Vedtak/Vedtak/Sak/?p=64025>)

spektiver, tankesett og verdier knyttet til ytringsfrihet, kulturelle rettigheter og demokrati. Som en konsekvens er det i realiteten 8 mål for satsingen. I neste kapittel konkretiserer og drøfter vi målformuleringene nærmere.

I Kulturdepartementets tilskuddsbrev til NORLA for 2017 ble NORLA bedt om å utarbeide et sett med evalueringskriterier for Frankfurt 2019. Utgangspunktet for kriteriene skulle være departementets forventninger til gjestelandsatsingen, dvs. at satsingen skulle bidra til;

- langsiktig løft for eksport av et mangfold av norsk kultur (dvs. ikke bare litteratur)
- bred involvering fra aktører i norsk kulturliv
- at NORLA som organisasjon styrkes: kompetanse, kontaktflater og internasjonale nettverk.

NORLA har levert en egen vurdering av måloppnåelsen med utgangspunkt i disse kriteriene (NORLA, 2020a). Kriteriene sammenfaller i stor grad med de 8 målene departementene har satt for arbeidet. Rapporten og andre aktørers innspill er offentliggjort på NORLAs hjemmesider.⁴

1.4 Gjennomføring av gjestelandsatsingen

Gjestelandprosjektet er den største norske utenrikskulturelle satsingen noensinne. NORLA selv omtaler gjestelandsatsingen som bestående av hundrevis av aktiviteter i Norge og Tyskland i 2018 og 2019, som kulminerte under bokmessen i Frankfurt 16.–20. oktober 2019.

I NORLAS rapport (2020a) beskrives relativt detaljert arbeidet med gjestelandsprosjektet og de

mange aktiviteter som er gjennomført som en del av prosjektet som NORLA hadde ansvar for. I denne rapporten gir vi derfor ikke en uttømmende beskrivelse av samtlige aktiviteter, men en overordnet beskrivelse av sentrale elementer og med vekt på aktiviteter som er helt eller delvis finansiert med den statlige bevilgningen.

I perioden før bokmessen, måtte NORLA bygge gjestelandsstaben, planlegge programmene og finne samarbeidspartnere. I løpet av 2017 kom gjestelandsstaben i NORLA på plass. Halldór Guðmundsson ble ansatt som prosjektleder. Guðmundsson var prosjektleder for Islands gjestelandsprosjekt i 2011, og med bakgrunn som blant annet forlagssjef.

Som et ledd i forberedelsene gikk NORLA tidlig i dialog med de andre organisasjonene som inngår i Norwegian Artists Abroad nettverket (NAA)⁵, arrangerte en innspillskonferanse og presenterte prosjektet for mulige sponsorer.

På innspillskonferansen, som ble arrangert i april 2017, deltok om lag 250 personer fra litteratur og kulturfeltet. Her ble prosjektet introdusert for mange for første gang, og deltakerne kunne komme med ideer og innspill. Ifølge gjestelandskoordinatoren ved bokmessen var det første gang et gjesteland har gjennomført en slik innspillskonferanse.

Et resultat fra denne innspillskonferansen var ideen om å ha en tysk-norsk litteraturfestival i Norge før bokmessen i Frankfurt. Denne festivalen ble gjennomført på Litteraturhuset i Oslo over tre dager i april 2019, og over 40 tyskspråklige forfattere deltok. Arrangørene var Den norsk-tyske Willy Brandt-stif-

⁴ <https://norla.no/nb/frankfurt-2019/rapport>

⁵ NAA består av følgende organisasjoner: Office for Contemporary Art (OCA), Norwegian Crafts, Music Norway, Norsk filminstitutt (NFI), Danse-

og teatersentrum (Pahn) og DOGA, se <https://www.norwegiancrafts.no/projects/norwegian-arts-abroad>

telsen, Frankfurter Buchmesse, Goethe Institutet, Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFFO) og Norsk Oversetterforening.⁶

På innspillskonferansen ble også HKH Kronprinsesse Mette-Marit presentert som ambassadør for norsk litteratur i utlandet, og Kronprinsessen har etter dette deltatt i og bidratt til sentrale arrangementer og aktiviteter i forbindelse med gjestelandsprosjektet.

Kronprinsesse Mette-Marit deltok bl.a. på litteraturtoget fra Kristiansand til Stavanger i 2018 hvor tyske journalister deltok, og litteraturtoget fra Berlin til Frankfurt, som ankom rett før åpningen av bokmessen. I denne forbindelse bidro NORLA med å legge

til rette for informasjon til tysk presse og dekte deler av utgiftene til forfatterne. Ambassaden i Berlin stod for planleggingen og gjennomføringen av litteraturtoget i samarbeid med Deutsche Bahn, som gav stor medieoppmerksomhet i dagene like før bokmessen.

Det å skape synlighet gjennom aktivt PR-arbeid var en sentral del av prosjektet indikert ved at PR-arbeid utgjorde 20 prosent av de samlede kostnadene, se Tabell 1.1. NORLA arrangerte blant annet en rekke presse- og ekspertbesøk til Norge i forkant av messen slik at utenlandske journalister, bokhandlere og forlag fikk møte aktørene i Norge og utforske litteratur og kultur i Norge.

Figur 1.1 Norge som gjesteland

Foto: Sabine Felber. NORLA

⁶ <https://tysklitteraturfest.no/>

En annen stor del av PR-arbeidet var pressekonferansene, inkludert pressekonferansen på bokmessen i Frankfurt i 2018. Denne pressekonferansen ble i praksis en lansering eller kick-off for Norges gjestelandsprosjekt internasjonalt. Blant talerne var daværende kulturminister Trine Skei Grande, lederen av NORLA og prosjektlederen av gjestelandsprosjektet, i tillegg til direktøren for bokmessen, Juergen Boos. Pressekonferansen ble dekket av 150 tyske medier.⁷

Under selve bokmessen hadde Norge en egen paviljong på 2 300 kvadratmeter. Paviljongen ble laget av arkitektfirmaene LCLA og Manthey Kula og er inspirert av norsk natur og litteratur. I den norske paviljongen var det en internasjonal utstilling av bøker fra Norge «Books on Norway», to scener for opplesninger og andre programbegivenheter, samt en kafé. I den norske paviljongen var det totalt 23 bord som ga plass til lesere og bøker. Bordene var utformet som tredimensjonale abstrakte verk som fortalte en historie eksempelvis knyttet til samisk historie, akademiske bøker, arkitektur og barnelitteratur.⁸

I foajeen var det et signeringsbord. Bokhandelen Land in Sicht solgte norske bøker på tysk og tilrettela for at de norske forfattere som var på programmet hadde bøker tilgjengelig for signering etter hver programpost (NORLA, 2020a). De tre sponsorene fikk hver sin stand i foajeen foran den norske paviljongen under messeuken. De ulike sponsorene valgte selv hvordan de ville bruke denne standen.

Om lag 100 norske forfattere deltok på de over 120 programpostene over to scener i gjestelandspavil-

jongen alene. I Frankfurt by og andre steder på messeområdet var det i overkant av 20 arrangementer hver dag knyttet til både litteratur og andre kunstformer. Til sammen var det dermed over 200 arrangementer med norsk litteratur og kultur i Frankfurt under messedagene (NORLA, 2020a).⁹

1.5 Regnskap

Samlet budsjett for den norske gjestelandssatsen slik det fremgår av søknaden til Bokmessen var på 52 millioner kroner (Norla, 2016).

Som nevnt finansierte den norske staten satsingen med 30 millioner kr. I tillegg bidro andre aktører med knappe 20 millioner, slik at den totale rammen for satsingen var 49,5 millioner kr. Regnskapet for satsingen viser imidlertid en kostnad tett opp til budsjettet, på totalt 52,4 millioner kr. Satsingen gikk med et underskudd på knappe 3 millioner kr. NORLA dekker dette underskuddet med egenkapital og fremtidige driftsinntekter.

Tabell 1.1 viser hvordan kostnadene fordeler seg på 7 hovedposter. Utgiftene til forberedelser og gjennomføring er i hovedsak lagt til henholdsvis aktivitetsprogram kultur og aktivitetsprogram litteratur. De største budsjettpostene er «Aktivitetsprogram litteratur» og «Prosjektadministrasjon». Standleie og avgift til FBM markedsføring av gjesteland er betaling til bokmessen for å være gjesteland.

⁷ Se for eksempel VGs artikkel om pressekonferansen [her](#).

⁸ Vi viser til NORLAs oppsummering for en mer utfyllende beskrivelse av aktivitetene på messen, (NORLA, 2020a)

⁹ Se programmet for hovedscenen i gjestelandspaviljongen [her](#) og mer om kulturprogrammet [her](#). Programmet er også gjengitt i NORLA (2020a)

Tabell 1.1 Prosjektregnskap for gjestelandsprosjektet

SUM tilskudd		49 519 850
Aktivetsprogram litteratur		14 366 904
Forlegger og bokhandlerbesøk	1 713 981	
Litteraturprogram i Tyskland, forfatterbesøk, seminarer etc	4 945 766	
Oversettelsesstøtte/prøveoversettelser, litterære prosjekter	5 758 825	
Nye Stemmer-program	1 840 382	
Standleie	107 950	
Aktivetsprogram Kultur		6 055 111
Kuratorbesøk og andre forberedelser	298 201	
Prosjektstøtte og honorarer	5 756 910	
PR arbeid		9 558 050
Pressereiser til Norge	883 270	
Innspillskonferanse og andre arrangementer i Norge	340 483	
Informasjon og markedsføring	5 253 784	
Sponsorarbeid/representasjon	237 865	
Avgift til FBM markedsføring av gjesteland	2 842 648	
Paviljong		7 812 980
Arkitektarbeid/paviljongkonkurranse m.m.	542 499	
Bygging (uniplan)	5 270 481	
Prosjektadministrasjon (lønn/reisekostnader/andre adm.)		13 217 712
Forprosjekt Frankfurt og NORLAs bidrag		1 000 000
Fraktkostnader påløpt i 2020		441 899
SUM kostnader		52 425 646
Sluttresultat		- 2 932 796

Kilde: NORLA (2020a)

2 Evaluering av satsingen

Kulturdepartementet har bedt Samfunnsøkonomisk analyse AS om å evaluere gjestelandssatsingen. Hensikten med evalueringen er å vurdere om målene med gjestelandsprosjektet er nådd, og effekten av den statlige finansieringen.

Vår vurdering gjøres med utgangspunkt i det statlige tilskuddet på til sammen 30 millioner kroner. Samtidig er det ikke mulig å spore akkurat hva de statlige midlene er brukt til, og hva den øvrige finansiering er brukt til, blant annet fordi de statlige midlene ikke er øremerket spesifikke aktiviteter, og har inngått i det samlede budsjettet for gjestelandssatsingen organisert av NORLA.

2.1 Evaluering av relevans, måloppnåelse og organisering

Vår evaluering er strukturert etter tre overordnede spørsmål inspirert av OECDs modell for evalueringsarbeid; vurdering av relevans, vurdering av måloppnåelse og vurdering av organisering.

Vurdering av måloppnåelse er det viktigste og det Kulturdepartementet har etterspurt for evalueringsarbeidet, men vi anser det likevel som relevant også å gi en overordnet vurdering av relevans og organisering fordi dette kan bidra til å belyse vår vurdering av måloppnåelsen.

2.1.1 Relevans

Vurdering av relevans handler egentlig om å vurdere om et tiltak er egnet for å nå de målene man har. Det kan derfor være relevant er å se tiltaket opp mot de mer overgripende målene i norsk kulturpolitikk, og de langsiktige målene for internasjonalt kulturfremme.

Ved vurderingen av relevans ser vi også nærmere på om selve bokmessen, og det den tilbyr i form av møteplasser og infrastruktur, er en velegnet arena for å fremme norsk litteratur og kultur internasjonalt.

2.1.2 Måloppnåelse

Vurdering av måloppnåelse handler om å vurdere om man når de fastsatte målene.

For å vurdere måloppnåelsen, har vi tatt utgangspunkt i målene som er formulert i Kulturdepartementets tilskuddsbrev til NORLA for 2018, se også avsnitt 1.3.

Flere av målene med satsingen er formulert som «målbare resultater og effekter» uten at det er spesifisert hva som skal måles, og hva som definerer en god måloppnåelse. NORLA har selv utarbeidet egne mål for satsingen, basert på den overordnede målformuleringen fra Stortinget. Flere av disse målene har mer konkrete måltall, se vedlegg C. Det er også disse målene som NORLA rapporterer på i sin sluttrapport for gjestelandssatsingen (NORLA, 2020a). Der hvor det har vært hensiktsmessig har vi brukt disse målene som en operasjonalisering av departementets mål for å vurdere måloppnåelsen. Videre har vi brukt intervjuer og andre skriftlige kilder til både å konkretisere forventning og vurdere måloppnåelsen.

2.1.3 Organisering og effektivitet

Vurdering av effektivitet handler om å vurdere om organiseringen har vært egnet for å nå målene eller om det er andre forhold som har bidratt til at måloppnåelsen fremstår som lavere eller høyere enn hva man kan forvente av denne typen tiltak. Dette gjør det mulig å trekke noen lærdommer som kan være relevante for fremtidige arrangementer som har likhetstrekk med gjestelandssatsingen og videre arbeid med internasjonalt kulturfremme.

Vurdering av effektivitet kan også handle om det er hensiktsmessig å bruke offentlige midler på et tiltak som gjestelandssatsingen, eller om midlene kunne ha blitt brukt annerledes, for eksempel for å nå relaterte eller andre litteratur- eller kulturpolitiske mål. Forfatter Jan Kjærstad trekker for eksempel frem i

en kronikk at man i stedet for å gjennomføre gjestelandssatsingen kunne gi skjønnlitterære forfattere 40 femårige arbeidsstipender, eller 66 treårige arbeidsstipender (Kjærstad, 2018). En slik vurdering mener vi imidlertid ligger utenfor mandatet til evalueringen, og vi har følgelig ikke sett nærmere på dette.

2.2 Intervju har vært den sentrale datakilden

Våre vurderinger bygger i hovedsak på informasjon innhentet gjennom intervjuer og offentlig tilgjengelig dokumentasjon.

Dokumenter og annen skriftlig informasjon har vært sentrale datakilder for å beskrive prosessen, fra søknad om finansiering av gjestelandssatsingen til avsluttet messe, inkludert hvilke aktører som har vært involvert og hvilke aktiviteter som er gjennomført.

Sentrale dokumenter omfatter blant annet;

- Meldinger til Stortinget
- Tilskuddsbrev
- NORLAs rapportering til Kulturdepartementet
- Nettsider som omtaler Norges satsing på Frankfurt 2019
- NORLAs rapport om Frankfurt 2019

Skrevne dokumenter har også vært viktige datakilder for vurdering av resultater og organisering. Likevel er det mange sider ved prosjektet og deltakelsen som ikke er utførlig dokumentert. Vi har derfor gjennomført en rekke intervjuer for å innhente kompletterende informasjon.

Vi har gjennomført i alt 22 intervjuer. Vi intervjuet representanter fra bl.a. NORLA, de tre bevilgende departementene, Kulturrådet, Ambassaden i Berlin, de øvrige seks kunstfaglige organisasjonene (Norwegian Arts Abroad, NAA) og Den norske forfatter-

foreningen. Fullstendig liste over informantene er inkludert i vedlegg A.

Videre har vi sendt e-post til 14 forlag og bokhandlere i Tyskland. 6 av disse har gitt en skriftlig vurdering.

Informantene er særlig spurt om deres vurdering av måloppnåelse, hva som fungerte bra, og hva som kunne blitt gjort på en bedre måte. Intervjuene har også vært viktige for å forstå hvordan aktørene jobber med å bygge videre på og dra nytte av satsingen i etterkant og eventuelle ringvirkninger satsingen har hatt for øvrige kunst- og kulturbransjer og norsk næringsliv, og da spesielt reiseliv.

Intervju som datakilde reflekterer i stor grad informantenes subjektive synspunkt og vurderinger. Vi kan ikke utelukke at informantene er farget av deres egne forventninger til deltagelsen og erfaringer i etterkant. Vi har så langt det er mulig basert våre vurderinger på bakgrunn av vurderinger som deles av flere informanter og vurderinger som kan understøtte, eller understøttes av, øvrig datagrunnlag.

2.3 Er og blir vanskelig å måle langsiktige effekter

Gjestelandssatsingen besto av en lang rekke aktiviteter som kulminerte med gjennomføring av selve bokmessen i oktober 2019. De langsiktige effektene av satsingen kan egentlig ikke måles etter kun et år.

Samtidig kan man sannsynligvis argumentere for at de største effektene oppnår man i forbindelse med og rett etter bokmessen, og at mer langsiktige effekter «mattes» av etter hvert. Likeledes vil de aktører som deltok i satsingen huske mindre av dette jo lenger tid som går, slik at muligheten for å innhente deres synspunkter svekkes over tid.

Et forhold som imidlertid har hatt større betydning for muligheten for å opprettholde effekter og resul-

tater over tid er den pågående koronapandemien. Pandemien har ført til at alle planlagte fysiske arrangementer som har hatt til hensikt å følge opp gjestelandssatsingen enten har blitt avlyst, utsatt eller har blitt gjennomført digitalt. Mange kulturarrangement har også blitt innstilt, og det har vært sterke begrensninger i internasjonal reiseaktivitet. Boksal-

get har muligens ikke vært vesentlig rammet av pandemien, men for andre kultursektorer har effektene vært store. Koronapandemien gjør derfor at det er vanskelig å sammenligne eventuelle måltall i 2020 som måtte tilgjengeliggjøres fremover med årene før.

3 Gjestelandssatsingen fremstår som relevant for å nå kulturpolitiske mål

Relevans handler om å vurdere om et tiltak fremstår som velegnet for å nå målene som er satt. I denne vurderingen ser vi ikke på målene for selve gjestelandssatsingen, men om satsingen og målene knyttet til denne spiller på lag med de langsiktige målene for norsk kulturpolitikk og internasjonalt kultur-fremme og hva det er ved gjestelandssatsingen som gjør at målene i teorien kan nåes.

3.1 Mål om internasjonal tilstedeværelse, men ikke kun eksport

Det er som nevnt satt flere mål for gjestelandsprosjektet, og disse er knyttet til eksport av norsk litteratur, internasjonalt kultursamarbeid, omdømme, yt-ringsfrihet mv. Disse er alle mer eller mindre direkte knyttet til et mål om økt internasjonalt samarbeid og eksport. Det kan derfor være hensiktsmessig å se dette i relasjon til målet med økt internasjonalisering på kunst og kulturfeltet generelt.

De langsiktige målene for kulturpolitikken ble lagt i den siste kulturmeldingen, Meld. St. 8 (2018–2019) jf. Boks 3.1.

Internasjonal gjennomslagskraft og interkulturell forståelse er ett av syv mål for kulturpolitikken, jf. Tekstboks 1, og mer spesifikt formulert som: «*Internasjonaliseringa på kunst- og kulturområdet har fleire formål. For det første gir kunstnarisk og kulturrell utveksling høgare kompetanse i seg sjølv, det kan gjere norsk kulturliv meir profesjonelt og aktuelt og føre til læring og høgare kvalitet. Internasjonalisering kan òg auke eksport og import, medverke til økonomisk vekst, kulturutveksling og kreativ næring, og samtidig styrkje Noregs omdømme internasjonalt, gjere Noreg synleg utanrikspolitisk, og ha verknad for breie norske interesser og verdjar. Og kulturlivet kan vere ein inkluderande arena der kulturuttrykk blir utvikla i møte med impulsar utanfrå.*»

Boks 3.1 Samfunns mål i norsk kulturpolitikk

Eit levande demokrati der alle er frie til å ytre seg, og der mangfald, skaparkraft og kreativitet er høgt verdsett. Eit inkluderande samfunn der kunst og kultur av ypparste kvalitet inspirerer, samlar og lærer oss om oss sjølv og omverda.

Overordna kulturpolitiske mål er eit fritt og uavhengig kulturliv som

- *skaper kunst- og kulturuttrykk av ypparste kvalitet*
- *fremjar danning og kritisk refleksjon –*
- *tek vare på og formidlar kulturarv*
- *skaper og formidlar eit kulturtilbod som blir opplevd som relevant, og som representerer befolkninga*
- *er tilgjengeleg for alle og oppmuntrar den enkelte til å oppleve og delta i kulturaktivitetar*
- *tilbyr møteplassar og byggjer fellesskap*
- *fornyar seg og viser evne til omstilling*
- *har internasjonal gjennomslagskraft og fremjar interkulturell forståing*
- *styrkje norsk språk, dei samiske språka, dei nasjonale minoritetsspråka og norsk teiknspråk som grunnleggjande kulturberarar*

Kilde: Meld. St. 8 37 (2018–2019) Kulturens kraft

Fra dette leser vi at målet om internasjonal tilstedeværelse er koblet til styring av kvalitet, kompetanse og mangfold i norsk kulturliv, men også til økonomisk vekst og omdømmebygging. Målformuleringen vitner om at kulturpolitikken ikke er isolert fra øvrige politikkområder og at det særlig er berøringspunkter mot utenrikspolitikken og næringspolitikken.

Forskjellen mellom kulturpolitikken og næringspolitikken formål, er at kulturpolitikken er forankret i kulturens egenverdi og har som formål å fremme kulturelle verdier, demokrati og mangfold (jf. tekstboks 1). Næringspolitikken har som formål å styrke økonomisk verdiskaping, og skal i prinsippet tilstrebe næringsnøytralitet, dvs. at ikke enkelte nær-

ringer får fordeler eller «eksklusiv» tilgang til virkemidler.

På utenriksområdet skal kultursatsingen styrke norsk kulturlivs internasjonale muligheter og bidra til et aktivt og levende kulturliv, men også fremme dialog mellom Norge og andre land.¹⁰ Kultursatsingen har også en rolle innenfor bistandspolitikken, ved å fremme kulturelle rettigheter (inkludert kunstnerisk ytringsfrihet) og beskyttelse av kulturarv (inkludert bekjempelse av ulovlig handel med kulturgjenstander), og skal bidra til utvikling av en sterk og fri kultursektor i utviklingsland.

Tyskland er en viktig handelspartner for Norge, inkludert kultur, og en viktig politisk samarbeidspartner. I regjeringens Tysklandsstrategi fra 2019 står det at Tyskland er Norges viktigste partner i Europa, og at Tyskland er den viktigste innfallsporten for internasjonalisering av norsk kunst og kultur (Utenriksdepartementet, 2019). Her settes også mer langsiktige mål for kultursamarbeid med og kultureksport til Tyskland, som til dels kan ses som en videreføring av arbeidet i gjestelandsprosjektet. Disse målene er: fremme norsk kulturliv og norsk kulturell og kreativ næring, øke eksporten av kunst og kultur, legge til rette for et bærekraftig norsk-tysk samarbeid på området. Disse målene er også knyttet til mål knyttet til økonomi og næringsliv og Norgesprofilering.

De åtte målene som er satt for gjestelandsatsingen fremstår som svært tett koblet til regjeringens kulturpolitiske mål generelt, og målene med internasjonalt kulturfremme spesielt.

Med hele åtte mål, med litt forskjellig opprinnelse, kan man stille spørsmål ved om målene er klart av-

grenset fra hverandre, om de er konsistente og ikke innbyrdes motstridende og om noen av målene oppleves som viktigere enn andre.

Vår vurdering på bakgrunn av intervju gjennomført i forbindelse med denne evalueringen er at de ulike målsetningen virker sammen, men at ulike informanter betrakter noen av målene som viktigere enn andre. Intervjuene avdekker også at informantene har ulikt forventningsnivå for hva man kan oppnå med gjestelandsatsingen, og hva man faktisk har oppnådd med gjestelandsatsingen.

Fra intervjuene fremkommer det at noen informanter legger større vekt på noen målformuleringer enn andre. For eksempel ved at noen oppfatter at gjestelandsatsingens primære mål er å øke eksport av litteratur for Norge, mens andre er av oppfatningen at gjestelandsatsingen først og fremst har vært en profilerings- og møteplass som man i beste fall kan forvente at bidrar til etablering av relasjoner som kan være nyttige på lang sikt.

I dette kan det implisitt ligge en kritikk mot at noen mål kanskje er lite realistiske. Hvorvidt dette er tilfelle, og vår vurdering kommer vi tilbake til i kapittel 4 hvor vi vurderer måloppnåelsen.

For bevilgende departementer har det imidlertid vært viktig å peke på at alle målene er like viktige og at det ikke er mulig å rangere disse. Det kan selvsagt ha vært diskusjoner mellom og internt i departementene om målformuleringene, men når de vel ble vedtatt så er alle like viktige.

¹⁰ Jf. UD's nettsider om kultursatsing

3.2 Gjestelandssatsingen utnytter eksisterende arena for profilering og relasjonsbygging

I evaluering er det viktig å vurdere hvilke aktiviteter gjestelandssatsingen utløser utover det som ellers ville skjedd.

Bokmessen i Frankfurt har i mange år vært en sentral møteplass for norske forlag og agenter for å komme i kontakt med, bygge relasjoner og selge rettigheter til litteratur fra Norge til utenlandske agenter og forlag. Forlag vi har snakket med, beskriver bokmessen som en svært viktig arena, og at det ikke er unormalt å avholde mange hundre møter i løpet av messen. Møtene bookes gjerne flere måneder i forveien. Tradisjonelt har disse møtene vært svært viktige for å forhandle og signere kontrakter. Med digitalisering kan forhandlinger også skje digitalt, men det å være til stede på messen er likevel ansett som viktig for å profilere egne forfattere og for å bygge nettverk, noe som er en agents viktigste ressurs. Forlagene har normalt relativt lite aktivitet på publikumsdelen av messen.

Det å være gjesteland innebærer i praksis at man får en fysisk paviljong lokalisert i publikumsdelen på messeområdet. Et gjesteland får også økt synlighet i markedsføringsmaterialet som bokmessen utvikler. Begge deler mot å betale en avgift til bokmessen.

For bokmessen vil det å ha med et gjesteland være en av flere elementer som skaper variasjon fra år til år. Det er kun ett land som kan være gjesteland hvert år. Med andre ord, det året Norge var gjesteland, er det ingen andre land som får samme mulighet, slik at det å være gjesteland representerer en mulighet til eksklusivt å bruke en etablert arena og infrastruktur som bokmessen har bygget opp over mange år til å profilere et lands litteratur og kunst og kultur.

NORLA trekker frem den økte interessen for norsk litteratur internasjonalt, og i Tyskland spesielt, som viktig for at Norge ble valgt som gjesteland. Ansvarlig for gjestelandssamarbeidet ved Bokmessen i Frankfurt viser til nettopp den sterke interessen for norsk litteratur som en sentral begrunnelse, men også til at norsk litteraturbransje er velutviklet og profesjonell drevet, og litteraturen er av høy kvalitet. Dette, sammen med at Norges gjestelandsprosjekt hadde en klar visjon om å bringe litteratur fra Norge ut i verden og fremme leseglede, bidro til at Norges gjestelandsprosjekt var særlig interessant for Bokmessen. Norge har også sterk stilling internasjonalt når det kommer til ytringsfrihet som også er et sentralt tema for Bokmessen.

De finansielle rammer som bokmessen opererer med er relativt lik for alle land som er gjesteland, men det enkelte gjesteland har stor grad av frihet til selv å fylle gjestelandssatsingen med innhold. Mens noen land legger stor vekt å synliggjøre enkeltforfattere, legger andre land større vekt på å profilere landet (for eksempel som en reiselivsdestinasjon, eller politisk).

Man kunne i teorien tenke seg at Norge laget sin egen bokmesse i Tyskland, men samtidig vanskelig å tenke seg at dette ville tiltrukket noen fra den internasjonale litteraturbransjen og like mange publikummere, eller vært mulig å gjennomføre til samme kostnad.

Gjennom en gjestelandssatsing på bokmessen kan gjestelandet effektivt utnytte en etablert profilering og relasjonsarena. En gjestelandssatsing kan også fungere som arena for nasjonal og internasjonal relasjonsbygging og katalysator for en rekke andre aktiviteter, samt bidra til medieomtale som i teorien kan nå ut til et enda større antall mennesker enn de som deltar på messen og de ulike arrangementene.

3.3 Vår vurdering av relevans

Målene som er satt for gjestelandssatsingen fremstår som svært tett koblet til regjeringen kulturpolitiske mål generelt, og målene med internasjonalt kulturfremme spesielt.

Gjennom satsingen kunne Norge i teorien effektivt utnytte en etablert profilering og relasjonsarena for å synliggjøre norsk litteratur og vise frem en bredde i norsk kultur, herunder også samisk kultur, for et

stort antall tyske og internasjonale messedeltagere. Gjestelandssatsingen kunne også fungere som en arena for nasjonal og internasjonal relasjonsbygging og katalysator for en rekke andre aktiviteter, samt bidra til medieomtale som i teorien kan nå ut til et stort antall mennesker.

I hvilken grad Norge har lykket med å utnytte mulighetene som en gjestelandssatsing gir vurderes i kapittel 4.

4 Gjestelandssatsingen har god måloppnåelse

I dette kapittelet drøfter vi hvor godt gjestelandssatsingen har klart å nå de målene som var satt. Vi omtaler hvert av de 8 målene slik de kommer frem i tilskuddsbrevet for 2018 til NORLA fra Kulturdepartementet og i tilskuddsavtalen mellom Utenriksdepartementet og NORLA. Vi har imidlertid endret noe på rekkefølgen siden vi vurderer at flere av målformuleringene er knyttet til og følger av hverandre. Vi ser på hvorvidt NORLA har en sterkere stilling (mål 5) og medieomtalen (mål 7) før vi vurderer bidraget til eksport av norsk litteratur (mål 1) fordi vi forventer at et eventuelt sterkere NORLA og omfattende presseomtale vil kunne bidra positivt til eksport av litteratur på sikt. Tilsvarende har vi vurdert i hvilken grad NORLA har involvert aktører fra andre kulturbransjer (mål 3) før vi har sett på virkninger for disse (mål 2) og det tysk-norsk kultursamarbeid mer generelt (mål 6).

Før vi vurderer de enkelte delmålene ser vi på i hvor stor grad den statlige finansieringen har vært utløsende for de aktiviteter som er gjennomført som en del av gjestelandssatsingen.

4.1 Samlet ressursbruk overgår den statlige bevilgningen

Som omtalt i kapittel 1, bevilget Stortinget 30 millioner kroner til gjestelandssatsingen, mens det totale budsjettet for gjestelandssatsingen var på 52 millioner kroner. I tillegg til de statlige midlene, bidro NORLA og 19 eksterne aktører med egne midler.

Figur 4.1 viser finansiering fordelt på aktører, kategorisert som helt eller hovedsakelig offentlig finansiert til høyre, og aktører som er helt eller hovedsakelig privat finansiert til venstre. Figuren anskuelig-

gjør at gjestelandsprosjektet hovedsakelig er offentlig finansiert. Kategorisert på denne måten utgjør den offentlige finansiering 75 prosent.

De bevilgende departementene bidro med 10 millioner kroner hver, og er merket i grønt i figur 4.1. De største private bidragsyterne var Den norske forleggerforeningen, som bidro med 6 millioner kroner, etterfulgt av Sparebankstiftelsen DNB (2,5 millioner kroner) og Fritt Ord (1,6 millioner kroner).

To kommersielle selskaper, Thon Hotels og Vestre, bidro finansielt til gjestelandssatsingen. Thon Hotels hadde, sammen med Oslo kommune og Oppland fylkeskommune, status som hovedsponsorer.

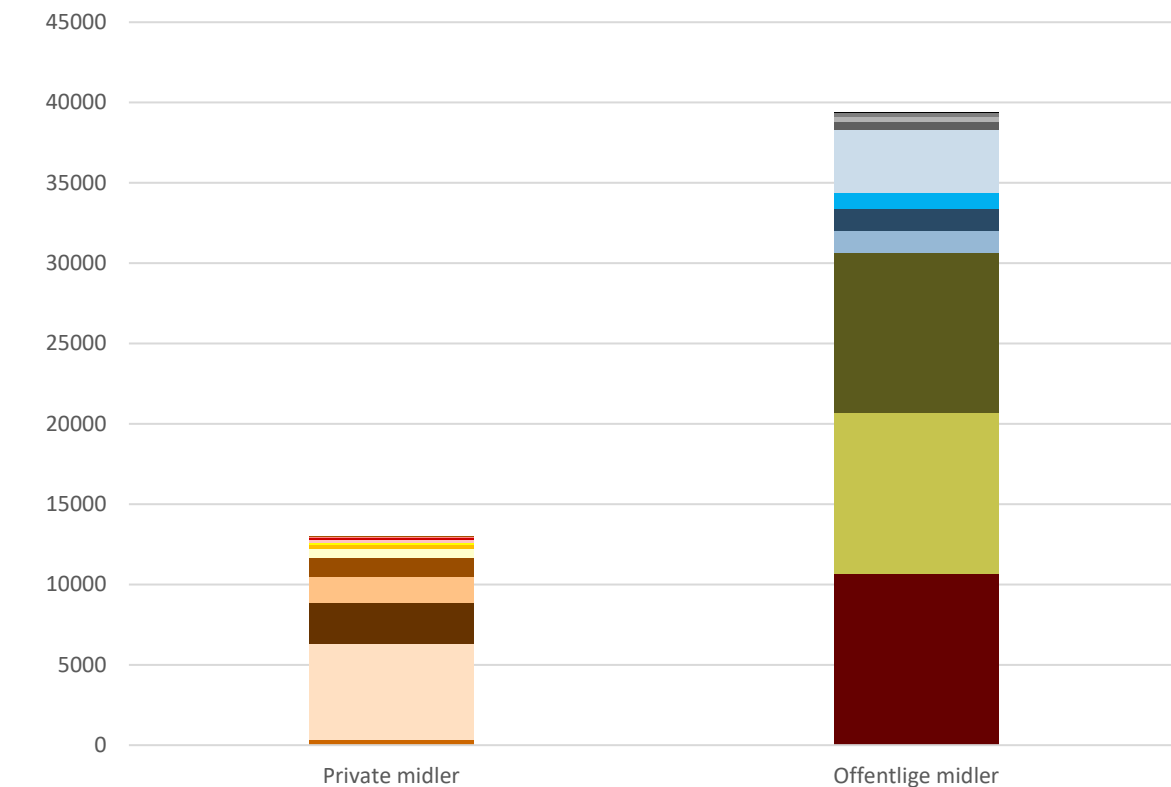
Betydelig egenfinansiering

Budsjettet på 52 millioner kroner dekker de direkte kostnadene som NORLA har hatt med gjestelandsatsingen, jf. kapittel 1.5 hvor vi omtalte hovedaktiviteter.

Mange norske aktører, både statlige, offentlige finansierede og helt private aktører, har selv bidratt i form av egentid til forberedelser, gjennomføring og finansiert utlegg til reiser mv. Vi har ikke detaljert kunnskap om slik ressursbruk, men intervjuene peker i retning av at slik egenfinansiering ikke er ubetydelig. Ifølge et oppslag i media¹¹ brukte for eksempel Oppland fylkeskommune, som var en av sponsorene, totalt 3 millioner kroner på deltakelse i satsingen, hvorav 1,3 millioner kroner var tilskudd til NORLA. Resterende beløp gikk blant annet til å dekke reisekostnader for deltakelse på selve bokmessen for byråkrater og politikere fra fylkeskommunen.

¹¹ <https://www.klikk.no/side3/sloseriombudsmannen-oppland-pa-bokmesse-i-frankfurt-6855616>

Figur 4.1 Finansieringen av Frankfurt-prosjektet forvaltet av NORLA (i 1000 NOK).

- Norsk oversetterforening (NO)
- Samisk forlegger- og avisforening
- Bergesenstiftelsen
- Den norske Forfatterforening (DnF)
- Norske barne- og ungdomsbokforfattere (NBU)
- Vestre
- Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFFO)
- Thon Hotels
- Fritt Ord
- Sparebankstiftelsen
- Den norske Forleggerforening
- Norway Health Tech
- Generalkonsulatet NY
- Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo
- Bergen kommune
- Innovasjon Norge / Visit Norway
- NORLA
- Talent Norge
- Oppland fylkeskommune
- Oslo kommune
- NFD
- UD
- KUD

Note: Samlet tilskudd fra offentlige og private var 49,5 millioner kroner, hvorav 74 prosent var offentlig. Prosjektet gikk 2,9 mill. kr. i underskudd (inkludert i figuren), som ble dekket av NORLA, slik at fordelingen av faktisk finansiering er 75 prosent offentlig. Figuren viser kun finansiering som har gått via NORLAs gjestelandsprosjekt. En rekke aktører har brukt egne midler på satsingen. Fokuset i denne evalueringen er det statlige tilskuddet fra departementene og øvrige presentert i figuren. Kilde: NORLA (2020a)

Også NORLA finansierte en del av sine kostnader knyttet til gjestelandssatsingen via sitt ordinære driftsbudsjett, eksempelvis lønnskostnader til personell som ikke inngikk i det dedikerte Frankfurtteamet, men som likevel gjennomførte oppgaver knyttet til satsingen. Særlig omfatter slike kostnader lønnskostnader for daglig leder.

Det har videre blitt arrangert en rekke aktiviteter som er tett knyttet til, men ikke finansiert av budsjettet for gjestelandssatsingen. Mange av aktivitetene som inngår i kulturprogrammet har fått noe prosjektstøtte fra gjestelandssatsingen, men de ulike aktørene har også selv avsatt ressurser til planlegging og gjennomføring. Eksempler er Nasjonalmuseet, Munchmuseet og tyske samarbeidspartnere (se også kapittel 4.3 og 4.9). Omfang av slik finansiering er ikke kjent.

Den offentlige finansieringen av gjestelandssatsingen overgår 30 millioner kroner

En del av aktørene som har bidratt finansielt til NORLAs budsjett for gjestelandsprosjektet, er helt eller delvis offentlig finansiert, slik at staten gjennom disse aktørene har bidratt med mer enn 30 millioner kroner.¹² For eksempel bidro Talent Norge med 1 millioner kroner til nyrekrutteringsprogrammet «Nye stemmer» (sammen med Den norske Forleggerforeningen). Talent Norges drift finansieres i sin helhet av Kulturdepartementet, men deres satsinger forutsetter minst 50 prosent privat medfinansiering (Talent Norge, 2020; NORLA, 2020a).

Ordningen med gaveforsterkninger, som innebærer at private pengegaver blir forsterket med et statlig tilskudd på inntil 25 prosent av beløpet, førte til at det ble bevilget ytterligere 662 500 kroner til NORLA

over Kulturdepartementets budsjett, utløst av pengegaver fra Sparebankstiftelsen DNB og Fritt Ord (budsjettåret 2018 og 2019) (NORLA, 2020b; NORLA, 2019).

Den offentlige ressursbruken øker ytterligere når man også tar hensyn til tilgrensede aktiviteter

Det er også enkelte andre norske tiltak som er tett koblet til gjestelandssatsingen og/eller har overskridende formål og bygger opp om hverandre, men som likevel ikke ansees som en del av satsingen, og heller ikke er inkludert i figur 4.1

Ambassaden i Berlin har brukt mye ressurser på satsingen, inkludert det å planlegge og gjennomføre besøket fra Kronprinsparet til Tyskland. I tillegg var ambassaden vertskap for flere tilgrensede aktiviteter i Berlin før og like etter bokmessen, samt i forbindelse med Berlinalen og Jazzahead!. Ambassadens arbeid og kongefamiliens offisielle reiser finansieres over Utenriksdepartementets budsjetter og kommer som et tillegg til den direkte bevilgningen fra Utenriksdepartementet til NORLA på 10 millioner kroner.

NORLA og de øvrige NAA-ene inngår også i regjeringens satsing på kulturell og kreativ næring (KKN-satsingen). Satsingen går tilbake til 2017 da regjeringen iverksatte en ny satsing på denne næringen, med den hensikt å skape vekst, verdiskaping og arbeidsplasser i denne næringen. Satsingen omfatter en samlet økning i bevilgningene til kulturell og kreativ næring med 70 millioner kroner (Kulturdepartementet 2016). Drøye 50 millioner kroner av satsingen går til forskjellige tiltak som forvaltes av

¹² Vi anser det ikke som hensiktsmessig å beregne nøyaktig beløp samlet sett, utover å gjøre oppmerksom på finansieringskildene.

Innovasjon Norge (IN), Norsk Kulturråd (NKR) og Norwegian Arts Abroad (NAA).¹³

Innenfor KKN-satsingen har Innovasjon Norge, i samarbeid med NORLA, arrangert et 2-årig eksportprogram «Litteratur ut i verden» (LUV). LUV har hatt som mål å bidra til å beholde norske rettigheter på norske hender – og samtidig bygge kompetanse og nettverk som kan komme hele den norske agentbransjen til gode. LUV har gått parallelt med gjestelandsprosjektet. LUV ble avsluttet med en konferanse i oktober 2020.¹⁴ LUV har hatt et samlet budsjett på 5 millioner kroner, hvorav 3,9 millioner kroner er tilskudd til de deltagende bedriftene (7 stykk) og 1,1 millioner kroner har blitt brukt til aktiviteter innenfor programmet.

En del av de ekstra statlige midlene som er brukt i tilknytning til gjestelandsatsingen, men som ikke er gitt i tilskudd direkte NORLA, ville sannsynligvis påløpt uansett, men de kunne vært fordelt annerledes, på andre bransjer, eller andre aktiviteter i andre land. Dette fordi midler er tatt fra poster i offentlige budsjetter som er satt av uavhengig av gjestelandsprosjektet.

For eksempel ville Innovasjon Norges eksportprogram (Ut i verden) sannsynligvis blitt gjennomført uansett ettersom ordningen er en del av den større satsingen på kulturell og kreativ næring som pågår uavhengig av gjestelandsprosjektet. Valget av litteratur som bransje for programmet i 2018 har imidlertid sammenheng med gjestelandsprosjektet, men det er sannsynlig at denne bransjen uansett ville vært gjenstand for tiltaket etter hvert.¹⁵

Offentlig og privat finansiering var utløsende

Sparebankstiftelsen DNB og Stiftelsen Fritt Ord var de første finansielle bidragsyterne. Etter vår forståelse var denne finansiering, sammen med en forpliktelse om bidrag fra den norske forlagsbransjen, viktige for at Stortinget bevilget midler til gjestelandsatsingen.

Det er, etter vår vurdering, stor sannsynlighet for prosjektet ikke hadde blitt gjennomført uten støtten fra Sparebankstiftelsen DNB, Fritt Ord, Forleggerforeningen og staten. Det er videre også vår vurdering at disse bidragene har utløst mer finansiering, hvorav en del av dette er midler fra privat sektor og fra de ulike samarbeidspartnerne.

Vår vurdering er likevel at de ekstra statlige midlene, for eksempel Ambassadens ressursbruk og LUV, også om de er betydelige, i hovedsak er en omfordeling av midler som uansett ville ha blitt brukt innenfor kultursektoren og til kongefamiliens reiser i utlandet.

Gjestelandsprosjektet har i så måte påvirket hvordan statlige midler til kultursektoren er blitt fordelt. At man har benyttet en kobling mellom disse andre aktivitetene og gjestelandsprosjektet, kan ha virket gjensidig forsterkende.

4.2 NORLA har en sterkere internasjonal stilling

De bevilgende departementenes målformulering sier at NORLA skal ha fått en sterkere internasjonal stilling som følge av gjestelandsprosjektet. Videre er det listet opp fire indikatorer: antall søknader, kom-

¹³ Satsingen er gjenstand for en pågående følgeevaluering som gjennomføres av Østlandsforskning i samarbeid med Samfunnsøkonomisk analyse AS **Ugyldig kilde er angitt.**

¹⁴ <https://norla.no/nb/nyheter/nyheter-fra-norla/vellykket-avslutning-for-litteratur-ut-i-verden>

¹⁵ Første bransje for Ut i verden var spill i 2016, arkitektur i 2017, litteratur i 2018 og musikk i 2019.

petanse, internasjonalt nettverk og antall arrangementer som gjennomføres.

Slik vi forstår målformuleringen, skal hver av disse indikatorene sammenlignes for 2015 og 2020 for å vurdere effekten av gjestelandsprosjektet på NORLAs internasjonale stilling. Det er to utfordringer ved å sammenligne aktivitet i 2015 med 2020. Store deler av 2020 er et annerledesår. Koronapandemien, spesielt fra mars 2020, medførte at en rekke aktiviteter ble avlyst eller utsatt. Den andre utfordringen, er at evalueringen er gjennomført i siste halvdel av 2020, relativt kort tid etter gjestelandsprosjektet og før året er omme. Under vurdering av dette målet, legger vi derfor vekt på perioden mellom bokmessen og før mars 2020, og hva som ellers var planlagt, og tar høyde for at koronapandemien påvirker indikatorene.

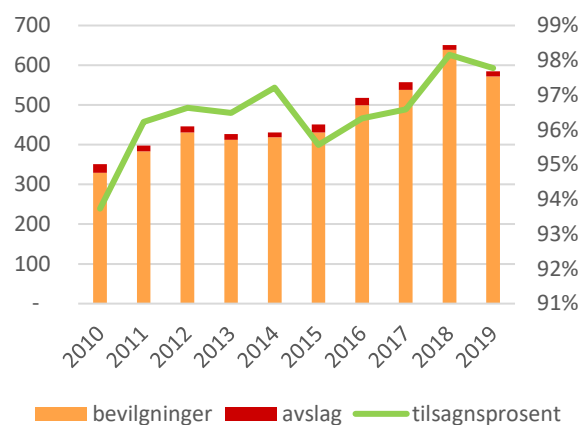
Videre tar vi for oss hver av de fire indikatorene, og vurderer hva de sier om effekten av gjestelandsprosjektet på NORLAs stilling internasjonalt.

Antall søknader

NORLA forvalter midler på vegne av Kulturdepartementet og Utenriksdepartementet, hvorav oversettelsesstøtten er den største og viktigste ordningen. Oversettelsesstøtten har i perioden 2015–2019 hatt en økning i søkertallet hvert år, med unntak av i 2019. Andelen som får tilsagn, altså innvilget støtte, har også økt noe i denne perioden (jf. Figur 4.2). Tysk dominerte som største språk i 2019 (NORLA, 2020b).

Bevilgninger innen oversettelsesstøtten er etterspørsstyrt. Det vil si at det er utenlandske forlag som kjøper rettigheter til litteratur fra Norge, og som dermed trenger å få boken oversatt til språket de utgir bøker på, som søker. Samtidig vil aktører i Norge, som NORLA og agenturene, ha stor innflytelse på omfang og innhold i etterspørselen etter titler fra Norge i utlandet. NORLA jobbet mye i forkant

Figur 4.2 Årlig utvikling i NORLAs oversettelsesstøtte, antall søknader, etter antall bevilget og antall avslått (venstre akse), og tilsagnsandel (høyre akse, i prosent).

Kilde: NORLA (2011–2020)

av bokmessen med å rigge litteratur fra Norge klart i tyske bokhandlere til 2019 og messeåret. Spesielt i forbindelse med publikumsmessen og mediedekningen var det viktig at de som hørte om en tittel eller forfatter fra Norge og ble nysgjerrig på denne, skulle kunne gå i en bokhandel og kjøpe den med en gang. Økningen som vist i figur 4.2 indikerer at dette forberedelsesarbeidet har fungert.

Det er dog gått for kort tid til at vi kan se hvordan utviklingen i antall søknader utvikler seg etter gjestelandsåret, og denne utviklingen er sannsynlig påvirket av koronapandemien.

Kompetanse

I perioden før bokmessen, måtte NORLA bygge opp gjestelandsstaben, planlegge og koordinere aktivitetene i programmene og finne samarbeidspartnere. I løpet av 2017 kom gjestelandsstaben i NORLA på plass, og den bestod av både NORLAs faste stab og nye krefter. Halldór Guðmundsson ble ansatt som prosjektleder. Guðmundsson var prosjektleder for Islands gjestelandsprosjekt i 2011, og

hadde bakgrunn som blant annet forlagssjef. Dette gjorde at NORLAs faste stab fikk dra nytte av erfaringer de nye ressursene hadde fra tidligere, nye perspektiver o.l. Gjestelandsteamet ble styrket med flere eksterne ressurser, som tilsetning av koordinator for kulturprogrammet. Den faste staben til NORLA ble utfordret på nye oppgaver, som at seniorrådgiver i NORLA ble koordinator for litteraturprogrammet, og man samarbeidet med nye ressurser både internt og eksternt. NORLA selv oppgir at de har lært mye, og økt sin kompetanse.

Vår vurdering er at NORLA har vist at de kan bygge et prosjektteam, planlegge og gjennomføre et stort og vellykket prosjekt i utlandet. Erfaringen betyr sannsynligvis at NORLA lettere og raskere kan planlegge prosjekter med et internasjonalt aspekt. Vår vurdering er også at gjestelandsprosjektet sannsynligvis er en viktig referanse som gir NORLA troverdighet dersom de for eksempel skulle gå i dialog med andre festivaler og messer om nye prosjekter. I NORLAs strategi for perioden 2020 til 2023, er det også spesifisert at NORLA skal vurdere andre gjestelandssatsinger, som ved Leipziger Buchmesse, London Book fair, Bologna Children's Book Fair og Beijing International Book Fair.

Nettverk

Gjennom gjestelandsprosjektet har NORLA styrket eksisterende og utvidet nettverket internasjonalt, både innen egen bransje, bok- og litteraturbransjen, og innen andre områder, spesielt i Tyskland. NORLA har organisert og koordinert alle programpostene i Norges litteratur- og kulturprogram på bokmessen i 2019, og et stort antall aktiviteter som ledet opp til messen. I dette arbeidet har NORLA samarbeidet med et stort antall ulike aktører i utlan-

det, spesielt i Tyskland.¹⁶ Noen eksempler omtales nedenfor.

Høsten 2017 innledet NORLA et samarbeid med bokhandlere og forleggerforeningen i Tyskland. Det startet med en samling under bokmessen i Leipzig, arrangert av Norge og den norske ambassaden i Berlin, hvor 50 bokhandlere deltok. Blant annet inviterte NORLA tyske bokhandlere til Norge tre ganger i løpet av 2018 og 2019, og man deltok på møteplasser for bokhandlere i Tyskland. Kronprinsen deltok på en mottagelse for bokhandlere i Berlin i regi av ambassaden under besøket der like før bokmessen åpnet. Kronprinsparet besøkte også to tyske bokhandlere, en i Berlin og en i Köln under besøket.

Da bokmessen 2019 var overstått, fikk bokhandlerne de skulpturelle bordene som hadde stått i gjestelandspaviljongen som gave. I forkant av bokmessen var det en rekke aktiviteter i tyske bokhandlere tilknyttet NORLA-samarbeidet og Norge som gjesteland, som høytlesning fra norske forfattere (over 200 bokhandlere fikk besøk av norske forfattere) og en lokal litteraturfestival om litteratur fra Norge. Samarbeidet har ført til at NORLA har et nettverk av bokhandlere rundt omkring i Tyskland, og NORLAs strategi framover omfatter blant annet å bygge videre på samarbeidet med bokhandlerne.

Vi har i forbindelse med denne evalueringen kontaktet bokhandlerne som NORLA har samarbeidet med, og den gjennomgående tilbakemeldingen er at disse er svært fornøyde med å ha blitt så direkte involvert i satsingen. Bokhandlerne vi har vært i kontakt med, har før eller under messen hatt egne seksjoner for norske bøker, eller hatt andre aktiviteter

¹⁶ Se for eksempel NORLAs rapport om gjestelandsprosjektet for å lese om aktiviteter og samarbeid (NORLA, 2020a).

for å fremme litteratur fra Norge. Flere peker på at de ikke har blitt involvert på denne måten av andre gjesteland, og flere har også fått økt kjennskap til norske forfattere og Norge som land.

Blant de konkrete tiltakene NORLA har gjort for å fortsette samarbeidet, er postkort-prosjektet: De norske forfatterne som besøkte tyske bokhandler i fjor, har i løpet av 2020 sendt postkort til de samme bokhandlerne.¹⁷ Videre har NORLA en egen nettside på tysk rettet mot bokhandlerne.¹⁸

Gjennom arbeidet med å koordinere aktivitetene i kulturprogrammet, har NORLA også fått et bredt nettverk av ulike kulturaktører i Tyskland, som Schirn Kunsthalle, Kunsthalle Portikus og Museum Angewandte Kunst i Frankfurt og K20–Kunstsammlung NRW i Düsseldorf.

Arrangementer i 2020 sammenlignet med 2015

Vi forstår målformuleringen som at NORLA skal ha flere arrangementer som følge av den statlige satsingen i gjestelandsprosjektet, målt i antall aktiviteter året etter gjestelandsprosjektet, som vil si år 2020, sammenlignet med før gjestelandsprosjektet, satt til år 2015. Det er en rekke utførelser knyttet til å måle denne indikatoren for NORLAs internasjonale stilling før og etter gjestelandsprosjektet.

Ettersom året 2020 ikke er omme på tidspunktet denne evalueringen er gjennomført, er det ikke mulig å gjøre en faktisk fulltelling av antall arrangementer som har vært i 2020.

I en evaluering av et tiltak, som her er gjestelandsprosjektet, er virkningene det som ellers ikke ville skjedd. Det innebærer at arrangementer som NORLA ville hatt i 2020 uavhengig av den statlige

satsingen i gjestelandsprosjektet ikke skal regnes med som en effekt. Vi antar at 2015, fire år før gjestelandsåret, var et normalår, slik at endringer fra dette kan antas å være en virkning av gjestelandsprosjektet.

Antall gjennomførte arrangementer i 2020 er og blir i stor grad påvirket av koronapandemien. Fra mars 2020 ble så å si alle fysiske arrangementer avlyst eller utsatt, og det har i store deler av 2020 vært begrensede muligheter til å reise, spesielt over landegrensene. Vi må derfor ta høyde for at antallet arrangementer i 2020 ville vært vesentlig høyere dersom det ikke var for pandemien. Samtidig kan vi ikke vite med sikkerhet hvor mange arrangementer NORLA ville hatt i 2020 dersom det ikke var for koronapandemien. Vi må dermed legge vekt på hva NORLA planla av arrangementer i 2020, og hvor mange arrangementer NORLA mener de ville hatt i 2020 dersom det ikke var for pandemien.

Ut fra NORLAs aktivitetsplan for 2020 var det 128 planlagte aktiviteter, av disse hadde 69 blitt gjennomført ved utgangen av oktober, 23 aktiviteter var stoppet og 28 under arbeid. Aktivitetsplanen for 2015 inneholder kun 56 aktiviteter. Den reelle forskjellen mellom antall aktiviteter er imidlertid sannsynligvis lavere, da det synes som om at aktivitetsplanen for 2020 er mye mer detaljert, da den bl.a. inneholder aktiviteter som søknadsfrister og utsendelse av nyhetsbrev, mens denne form for aktiviteter ikke er med for 2015. Men også om tar høyde for dette ser det ut til at NORLA har hatt, og planlagt for, et vesentlig høyere aktivitetsnivå i 2020 enn i 2015.

¹⁷ Dette har NORLA skrevet om [her](#).

¹⁸ Se nettsiden [her](#).

Selv om vi ikke har 2020-data for alle indikatorene, ser vi en økning i søknader til oversettelsesstøtte. NORLA har i perioden også blitt en større organisasjon og vi mener det er god grunn til å tro at gjestelandsatsingen har styrket NORLAS kompetanse og internasjonale nettverk, og at NORLA fremstår som en mer robust organisasjon i 2020 enn det var i 2015.

4.3 Styrket omdømme gjennom omtale i internasjonale medier

Regjeringen satte et eget mål om omtale i internasjonal media. Målformuleringen lyder «Målbare resultater og effekter av et styrket omdømme for Norge gjennom bl.a. media-omtale i Tyskland og andre land omfattet av prosjektet.»

Departementets målformulering uttrykker en forventning om at effekten skal være målbar. Samtidig gir kvantitative og/eller objektive datakilder ikke mulighet til å måle endringer i Norges *omdømme* som følge av gjestelandsprosjektet.

Intervjuer gjennomført i forbindelse med denne evalueringen tyder på at målformuleringen kan operationaliseres som økt profilering, med en antakelse om at denne profileringen kan være omdømmebyggende. Departementene har pekt på medieoppslag i Tyskland og andre land omfattet av prosjektet som en indikator.

Som tidligere omtalt ble det lagt stor vekt på PR-arbeid både i forkant av messen og under messen hvor forfattere og litteratur fra Norge ble vist frem jf. tabell 4.1 som viser de sentrale elementer i PR-arbeidet. NORLA engasjerte det tyske PR-byrå Literaturtest for å bistå i pressearbeidet. Ambassaden i Berlin utførte et betydelig kommunikasjonsarbeid mot tyske medier før og under bokmessen i samarbeid med NORLA og PR-byrået. Øvrige utenriksstasjoner har i samarbeid med NORLA og Utenriksde-

Tabell 4.1 Regnskap knyttet til PR

Aktivitet	1000 kr
Pressereiser til Norge	883
Innspillkonferanse og andre arrangementer i Norge	340
Informasjon og markedsføring	5 254
Sponsorarbeid / representasjon	238
Avgift til FBM markedsføring gjesteland	2 843
TOTALT	9 558

Kilde: NORLA (2020a)

partementet gjennomført en rekke litterære arrangementer med lokale partnere og kommunikasjonsarbeid i sine land for å støtte opp om gjestelandsatsingen.

To av de viktigste bærebjelkene i forberedelsesprosessen for å nå ut til de primære målgruppene i prosjektet, internasjonal bransje og tysk publikum, har vært forleggerbesøk, pressereiser til Norge og pressekonferanser.

Våren 2017 ble store grupper forleggere fra Tyskland, USA og Storbritannia invitert til Norge. Totalt ble 54 tyskspråklige og ti engelskspråklige forleggere invitert til Norge på ekspertreiser i syv ulike puljer i løpet av 2017 og 2018.

I alt ble det organisert syv pressereiser, der til sammen 50 journalister og bloggere deltok. På reisene traff journalistene og bloggerne mange norske forfattere og fikk oppleve Norge som litteratur- og kulturdestinasjon. Journalistene bodde på Thon Hotels' hoteller (NORLA, 2020a). NORLA peker på at journalister og bloggere som var med på pressereisene laget mye innhold til tysk radio og tyske aviser, hovedsakelig publisert i 2019, men også noe i 2018.

Særlig pressekonferanse som ble holdt på bokmessen året før, litteraturtoget i Tyskland med Kronprinsparet og åpningen av den norske paviljongen fikk stor medieoppmerksomhet både i Norge og i

Tyskland. Over 100 journalister var for eksempel til stede da den norske paviljongen ble åpnet.¹⁹

Flere peker på disse store arrangementene som svært vellykkede og interessante for tysk presse, og som skape mye omtale, men også gjorde det lettere å få omtale senere og av andre sider av programmet.

NORLA har benyttet to tjenester til å måle medieoppmerksomheten rundt Norges gjestelandsprosjekt i Tyskland i perioden oktober 2018 til og med oktober 2019. Den ene omfatter digital medieomtale inklusive fjernsyn, mens den andre omfatter trykte medier.

I oktober kom 8 385 saker om Norge som gjesteland på trykk i tyskspråklige medier, det var 1 084 radioprogrammer, 262 TV-innslag og 3 256 saker på nettet. I alt ble Norge som gjesteland omtalt 14 997 ganger i tyske medier i oktober 2019, noe som er rekord for et gjesteland ifølge Bokmessen i Frankfurt.

Uten at vi har data på medieomtale av Norge i et «vanlig» Frankfurt-bokmessen-år eller verdien av slik markedsføring, anser vi det som sannsynlig at mye av denne medieoppmerksomheten ikke ville skjedd dersom Norge ikke hadde vært gjesteland. Vi har heller ikke data som kan belyse omfang av medieomtale i andre land enn Tyskland.

Vårt helhetsinntrykk fra NORLAs egen oppsummering og fra intervjuene, er at Norge som gjesteland fikk stor oppmerksomhet i tyske medier og i større grad enn tidligere gjesteland har fått. Også Kron-

prinsparets deltagelse fremstår som å ha vært viktig i så måte.

Medieomtalen i forbindelse med gjestelandsprosjektet kan ha bidratt til å synliggjøre litteratur, kunst og kultur fra Norge, og synliggjøre Norge generelt, i Tyskland. Det er grunn til å tro at omtalen som i stor grad har vært «positiv» også har bidratt til å bygge norsk omdømme.

4.4 Økt eksport av norsk litteratur

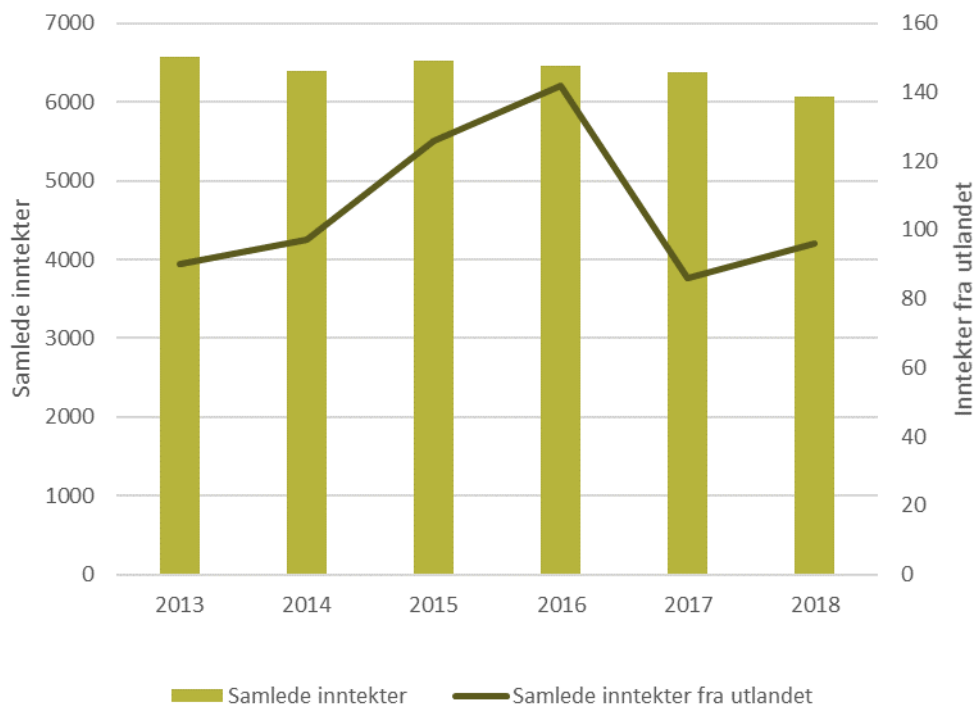
Det første av de 8 målene er å øke eksporten av norsk litteratur, formulert som «Målbare resultater og effekter for norsk litteratur i utlandet og for en styrket forlags- og agentbransje i Norge.»

Økt salg av norsk litteratur i utlandet vil gi økte inntekter til den enkelte forfatter og til agenten som representerer forfatteren. I de tilfeller agenten er etablert i Norge vil den økte inntekten også gi verdiskaping i Norge. Det har det siste tiåret vært en relativt stor økning i antall norske titler som blir publisert utenlands, men mye av dette har gått via utenlandske agenter og mye av inntektene har følgelig havnet utenfor Norge. Det å bidra til å bygge opp en norsk agentbransje har derfor vært et mål for myndighetene uavhengig av gjestelandsprosjektet.

NORLA operasjonaliserte dette målet i to deler, et knyttet til antall oversettelser og et knyttet til salg. Sistnevnte skulle blant annet nås gjennom et strategisk samarbeid med tyske bokhandlere. Begge disse målene ble nådd. I perioden september 2018 til desember 2019 ga tyskspråklige forlag ut 510 titler enten av norske forfattere eller om Norge, mot et mål på 200–250. 229 av disse titlene var nye over-

¹⁹ Se eksempelvis denne artikkelen om paviljongen i Publishing Perspectives (publisert 16.10.19) <https://publishingperspectives.com/wp-content/uploads/2019/10/PP-Frankfurt-Show-Daily-Wed-Oct-16-2019.pdf>

Figur 4.3 Inntekter til norsk litteraturbransje. Millioner 2018-kroner

Kilde: Kulturrådet (2019)

settelse, og hele 80 forfattere ble oversatt til tysk for første gang (mot et mål på 30).

I løpet av 2019 var det i alt seks²⁰ norske titler på bestselgerlister i Tyskland, dvs. på plass tjue eller høyere. Målet som NORLA hadde satt opp var fem til ti.

Litteraturbransjen i Norge omsatte i 2018²¹ for 6 061 millioner kroner, hvor hjemmemarkedet utgjør den klart største andelen på 98 prosent, og salgsinntekter av bøker (i hovedsak fysiske) er viktigste inntektskilde (Kulturrådet, 2019), jf. Figur 4.3. Sammenlignet med musikk, visuell kunst og scenekunst, er litteratur det kunstfaglige feltet med høyest om-

setning i Norge, etterfulgt av musikk. Til sammen omsatte disse fire områdene for 14 241 millioner kroner i 2018.

Samlede inntekter fra utenlandsk salg av norsk litteratur var 96 millioner kroner i 2018, hvilket utgjør om lag 2 prosent av samlede inntekter slik dette er målt i rapporten Kunst i tall (Kulturrådet, 2019).

Fra år 2013 til 2018 har det vært en svak nedgang i samlede inntekter i norsk litteraturbransje. Frem til 2016 var det imidlertid en relativt kraftig økning i utenlandske inntekter, for deretter å falle tilbake til omtrent samme nivå som i 2014, se figur 4.3.

²⁰ Det var fire titler, hvorav to i to forskjellige utgaver: Bienes historie (pocketutgave og lydbok) og Blå av Maja Lunde, Kniv (innbundet utgave og lyd-

bok) av Jo Nesbø, Gleden med skjedden av Ellen Støkken Dahl og Nina Brochmann

²¹ Siste tilgjengelig år i Kunst i tall rapport

Det er de store inntektskildene, hovedsakelig fra salg av fysiske bøker, spesielt skjønnlitteratur, som driver nedgangen i de smalede inntektene. Det har spesielt vært nedgang i salg gjennom massemarkedet (som i dagligvarebutikker og kiosker) og gjennom bokklubber (Kulturrådet, 2019). Samtidig har andre inntektskilder økt, for eksempel inntekter fra lydbøker, selv om de ikke er store nok til å utlikne nedgangen fra de store inntektskildene. Selv om inntektene i sum har falt, har konsum av litteratur gjennom lyttinger og lesing økt de siste årene (Forleggerforeningen, 2020).

Salg av norsk litteratur i utlandet utgjør kun en liten del av samlede inntekter i litteraturbransjen, og det kan stilles spørsmål ved hvor stort potensialet egentlig er for å øke denne andelen. Forfatteren får en royalty på salget, som gjerne er utformet som et trappetrinn fra for eksempel 8 til 12 prosent, hvor royaltyandelen øker med økt salg. Agenten får i sin tur 25 prosent av forfatterens inntekt/royalties. Bøker er dyre i Norge, og dermed får både forfatter og agent (forlag) en brukbar royalty ved salg. Bokprisene er lavere utenlands, hvilket betyr at inntektene pr solgt bok også blir lavere. Det er små marginer i dette markedet, og det er få forfattere og forlag hvor de internasjonale inntektene utgjør større beløp. De fåtall norske forfattere som gjør det stort internasjonalt kan imidlertid tjene mye på dette.

Samtidig har det vært et ønske at inntektene til agentleddet ved salg i utlandet i større grad skal tilfalle norske aktører. Før gjestelandsprosjektet var det få norske agenter, mens det i dag er minst 7 skjønnlitterære litteraturagenturer. Veksten har kommet både gjennom at etablerte forlag har utviklet egne agenturvirksomheter og gjennom nystartede uavhengige litteraturagenturer. Både gjestelandsprosjektet i seg selv og Innovasjon Norges eksportprogram Litteratur ut i verden har sannsynligvis hatt betydning for fremveksten av norske litteraturagenturer. På den andre siden begynte øk-

ningen i utenlandsk salg av norske titler lenge for gjestelandsprosjektet startet, og kan også ha vært en medvirkende årsak til at Norge faktisk ble valgt som gjesteland. Økende salg utgjør i seg selv en viktig begrunnelse for å starte en virksomhet, spesielt i en bransje som litteratur hvor oppstartskostnadene er lave (Ibenholt, 2017). Vi kan derfor ikke utelukke at en del av etableringen av norske agenturer ville ha kommet helt uansett gjestelandssatsingen.

Samtidig peker intervjuene på at gjestelandsprosjektet har vært en anledning til å markedsføre norsk litteratur bredt mot det tyskspråklige markedet. Og det har også vært en anledning for norske litteraturagenturer å bli bedre kjent med tyskspråklige forlag. Begge disse forhold kan på sikt føre til økt salg.

Det er en gjennomgående vurdering blant informantene at gjestelandssatsingen representerte en unik arena for promotering av litteratur fra Norge.

Fra litteraturagenturer pekes det blant annet på at det å være gjesteland betydde at de utenlandske forlagene oppsøkte dem, mot at det tidligere var de som måtte oppsøke de utenlandske forlagene, dvs. at de ble mer synlige. Selve arbeidet på bokmessen for agentene var ikke så annerledes i 2019 mot tidligere år. For agentene består bokmessen av møter med forlag for å bygge relasjoner og markedsføre «sine» forfattere. En agent kan ha opptil 16 slike møter pr dag. Noen uttrykte til og med at den «støy» som det å være gjesteland førte med seg, for eksempel å ta hand om deltakende forfattere og deltakelse på sosiale arrangementer, isolert sett kan ha hatt en negativ effekt på salg. Det er ikke noen av agentene som vi har intervjuet som kan si at bokmessen i 2019 direkte resulterte i mer salg enn tidligere bokmesser. Men de er samtidig tydelige på at det forberedende arbeidet og selve bokmessen har vært en spesiell anledning til å bygge relasjoner som på sikt forhåpentlig gir seg utslag i økt salg.

Flere agenter har også fulgt opp arbeidet og de nettverk som ble etablert gjennom gjestelandsprosjektet, også om mye av dette har måttet skje i en annen form enn planlagt – da reiser og personlige møter har måttet bli erstattet med digitale møter.

Den omtalte satsingen på tyske bokhandlere vil forhåpentlig også resultere i et økt, eller i hvert fall vedvarende, salg av norsk litteratur. Man vil som regel forvente at salget øker det året man er gjesteland, for å så bli nedprioritert neste år når et nytt land er gjesteland. Arbeidet mot de tyske bokhandlerne kan imidlertid ha bidratt til at bokhandlerne har fått et mer varig forhold til norsk litteratur.

Utfordringen med å vurdere måloppnåelsen for dette målet er dels knyttet til at det har gått kort tid siden bokmessen og dels at koronapandemien har påvirket muligheten for å følge opp kontakter og initiativer og også kan ha påvirket etterspørselen. Samtidig kan det at det i 2020 ikke var et nytt gjesteland isolert sett bety at Norge kan holde litt lenger på gjestelandseffekten, også om den samlede effekten av pandemien selvsagt er negativ.

Hvorvidt økningen i både oversettelser og salg av norske bøker som skjedde i forbindelse med gjestelandsprosjektet vil vedvare fremover er derfor usikkert. Vi kan imidlertid konkludere med at den totale markedsføringen av norsk litteratur og styrkingen av NORLA i hvert fall har lagt grunnlag for et fortsatt høyt salg av norsk litteratur. Mye av arbeidet har handlet om å bygge relasjoner mellom norske og tyske aktører i bokbransjen som kan gi uttelling på litt lenger sikt. Samtidig bør man være edruelig og ikke forvente seg at økt salg av norsk litteratur i utlandet vil gi noen stor verdiskaping i Norge, men det kan selvsagt ha stor betydning for enkelte forfattere.

Når det gjelder målet om en styrket forlags- og agentbransje i Norge, så er vår vurdering at spesielt de norske litteraturagenturene har utnyttet mulighe-

ten som gjestelandsprosjektet har gitt til å bygge relasjoner og bli bedre kjent i og med det tyske markedet. I så måte kan man si at agentbransjen har blitt styrket.

Forfatterne ble invitert til å delta etter innspill fra og i dialog med de tyske forlagene og forlagene i Norge ved de litterære agentene. Det viktigste kriteriet for forfatterdeltakelse i paviljongprogrammet, var at et tysk forlag lanserte en bok av forfatteren på tysk i 2019, med særlig vekt på høstens utgivelser. I noen tilfeller var det naturlig å gjøre enkelte unntak, for at viktige temaer skulle bli belyst. NORLA trekker frem at det også var viktig å ha god balanse mellom sjangrene, slik at både skjønnlitteratur, inkludert poesi, tegneserier og dramatik m.m., sakprosa og litteratur for barn og unge var godt representert. Det var også en målsetting å få på plass et godt og dekkende samisk program. Langt på vei alle forfatterne som ble invitert til å delta, deltok.

4.5 Aktører i norsk kulturliv utover litteraturfeltet var involvert før og under mønstringen

Det å involvere aktører i norsk kulturliv utover aktørene på litteraturfeltet er definert som en egen målsetting, jf. mål 3 «Aktører i norsk kulturliv, også utover aktørene på litteraturfeltet, er involvert både i forkant og under mønstringen i Tyskland i 2019 og har oppnådd effekter for videre satsninger internasjonalt etter 2019».

Målformuleringen er tett koblet til mål 3 om «Målbare resultater og effekter for andre kulturelle bransjer involvert i prosjektet som musikk, dans, visuell kunst, scenekunst, design og film».

I dette avsnittet vurderer vi i hvilken grad NORLA har lyktes med å involvere aktørene, mens resultater og effekt for aktørene (mål 2) drøftes som en del av 4.3.

Etter vår vurdering har NORLA tatt flere og viktige initiativ for å involvere aktører utover aktørene i litteraturfeltet i gjestelandssatsingen. Særlig to grep kan trekkes frem i så måte: innspillskonferansen og nettverket med øvrige NAA-er.

Innspillskonferansen i 2017

Blant temaene som ble tatt opp på innspillskonferansen, var betydningen av å være gjesteland, programmets rammer og muligheter, erfaringer fra tidligere gjesteland, samt hva som skulle være Norges budskap og profil.

Flere bidragsyttere fra norsk kultursektor og fra utlandet bidro med innlegg og i paneldiskusjoner. Statssekretær Laila Bokhari (UD) åpnet konferansen, og annonserte at HKH Kronprinsesse Mette-Marit trådte inn i rollen som ambassadør for norsk litteratur i utlandet, og at Kronprinsessen skulle jobbe spesielt med gjestelandssatsingen. Kronprinsessen talte²², og direktør Juergen Boos fra Bokmessen i Frankfurt fortalte om bokmessens historie og deres fokus på ytringsfrihet.

Andre bidragsyttere på innspillskonferansen var forfatter Åsne Seierstad, forlagssjef Anne Gaathaug, arkitekt Håkon Matre Aaserød og Cathrine Pia Lund fra Innovasjon Norge. I tillegg kom det bidrag fra Nederland ved Bas Pauw, prosjektleder for Nederland & Flandern (gjesteland i 2016) og Tyskland ved museumssjef Matthias Wagner K, forlegger Barbara Weidle og journalist Clemens Bomsdorf.

NORLA tok imot både muntlige og skriftlig innspill fra konferansen i det videre arbeidet. Arrangementet bidro til etablering av nettverk og informanter melder også om konkrete aktiviteter som ble utløst

av innspillskonferansen. For eksempel var gjennomføringen av tysk-norsk litteraturfestival i april 2019 en direkte konsekvens av innspillkonferansen (NORLA, 2020a).²³

NAA-nettverket

NORLA involverte tidlig representanter fra øvrige kunstfelt gjennom det formaliserte nettverket Norwegian Arts Abroad (NAA). NAA-nettverket omfatter NORLA, Music Norway, Norwegian Crafts, Office for Contemporary Art Norway (OCA), Danse- og teatersentrum (DTS), Design and Architecture Norway (DOGA) og Norsk Filminstitutt (NFI). Disse organisasjonene har som mål å legge til rette for kultureksport og norsk kulturlivs internasjonale muligheter i nært samarbeid med Utenriksdepartementet og utenriksstasjonene. Organisasjonene forvalter tilskuddsordninger av kunstfaglig, nærings- og eksportrettet art. Selve NAA-nettverket ble lansert i april 2016, men de deltagende organisasjonene har samarbeidet i lengre tid.

Nettverksorganisasjonene jobber som brobyggere mellom politisk ledelse, forskningsmiljøer og kulturnæringer – og kobler disse sammen med offentligheten. Organisasjonene får driftstilskudd fra Kulturdepartementet, og forvalter reisetilskudd og fungerer som faglige rådgivere for utenriksstjenesten. De samarbeider for eksempel med utenriksstasjonene om konkrete tiltak og nettverksbygging, herunder besøks- og presseprogram.

Nettverket møtes jevnlig og NORLA har involvert NAA-ene i gjestelandsprosjektet helt siden 2014. NORLA inviterte NAA-ene til å komme med innspill om aktiviteter og prosjekter som kunne inngå i pro-

²² Kronprinsessens tale er tilgjengelig [her](#).

²³ Festivalen ble arrangert av Den norsk-tyske Willy Brandt-stiftelsen, Goethe Institut, Frankfurter Buchmesse, NFFO og Norsk Oversetterforening

grammene og støtte opp om gjestelandsprosjektet på andre måter.

NAA-ene kunne også søke om midler fra gjestelandsatsingens budsjett for å delfinansiere prosjekter innen andre kunstfelt. Disse satsingene ble imidlertid ikke fullfinansiert av NORLA. NAA-ene måtte selv også bidra finansielt, slik som andre samarbeidspartnere i Norge, Tyskland eller andre land. Samtlige NAA-er, med unntak av DOGA og OCA, søkte om og fikk midler fra NORLA til gjennomføring av egne prosjekter. Det var samtidig et krav fra NORLA at de prosjektene man søkte om støtte til var etterspurt eller ønsket av en tysk aktør, det vil si at det fantes en reell etterspørsel etter utstillingen, forestillingen eller annet fra tysk side. For NAA-er som allerede hadde planlagte aktiviteter i Tyskland, og som dermed hadde etablert etterspørsel fra

Tyskland på et vis, var det dermed enkelt å hekte seg på gjestelandsprosjektet ved å utvide eksisterende planer.

Av det samlede budsjettet på 52 millioner kroner gikk 1,4 prosent (710 000 kroner) til NAA-ene Danse- og teatersentrum, Norsk Filminstitutt, Norwegian Crafts og Music Norway²⁴ i prosjektstøtte.

Den tidlige og brede involveringen gjennom NAA-nettverket er av flere informanter trukket frem som sentralt for at satsingen skulle lykkes med å involvere aktører utover litteraturfeltet.

Det har imidlertid blitt trukket frem av et par NAA-er at man over tid ikke ble så involvert i prosjektet som man hadde forventet. Disse opplevde at NORLA tok over styringen av en del aktiviteter innenfor deres fagfelt, og dermed ikke utnyttet kompetansen hos

Boks 4.1 Eksempler på arrangementer i kulturprogrammet

- Fra 26. september 2019 til 12. januar 2020 presenterte Schirn Kunsthalle, som ligger i Frankfurt, en utstilling med 26 verk av tekstilkunstneren Hannah Ryggen (1894–1970).
- Fra 11. oktober 2019 til 26. januar 2020 viet Museum Angewandte Kunst hele utstillingsområdet til Norge. Som House of Norway tilbød det en enestående samling av norsk kunst og kultur, design, håndverk og arkitektur.
- Fra 12. oktober 2019 til 1. mars 2020 presenterte Kunstsammlung NRW i Düsseldorf “Edvard Munch as Seen by Karl Ove Knausgård”.
- På Museum Wiesbaden var det en utstilling av maleren Harald Sohlberg
- På Schauspiel Frankfurt hadde både Det norske teatret og Nationaltheatret i Oslo gjesteforestillinger. Nationaltheatret framførte Vikingerne på Helgeland (16. og 17. oktober) og Det norske teatret Jon Fosses trilogi (23. og 24. oktober).
- På Theaterhaus Frankfurt kunne man under bokmessen oppleve teaterforestillinger for barn og unge under arrangementet Kofferund Rücksack i samarbeid med Danse- og teatersentrum (PAHN). Arrangementet var en oppfølging av deres samarbeid om norsk fokus på Starke Stücke-festivalen våren 2019.
- ICORN-utstillingen EATEN FISH med tegninger av iranske Ali Dorani ble vist på kulturhuset Haus am Dom i Frankfurt 01.–31.10.2019. Ali Dorani er bosatt i Stavanger som fribyforfatter.
- Under selve bokmessen fant musikkfestivalen NORSK sted på Künstlerhaus Mousonturm i Frankfurt, fra 15.–19. oktober.
- FBM Closing Party 19. oktober 2019 med høydepunkter fra den norske og den Frankfurt-baserte klubbscenen, i samarbeid med Frankfurter Buchmesse, Arts+ og Music Norway.

Kilde: SØA basert på intervju og NORLA (2020a)

²⁴ Støtten, på 150 000 kr, gikk formelt til Norsk Jazzforum, som i samarbeid med Music Norway benyttet dette til å finansiere Norge som partnerland på Jazzahead!, verdens største jazzmesse og- showcasefestival.

disse NAA-ene, og at de heller ikke fikk utnyttet muligheten til å selv bygge kompetanse og nettverk.

Men gjestelandsprosjektet utløste en rekke aktiviteter hos NAA-ene som de finansierte med egne midler, og som i noen tilfeller også ble medfinansiert av tyske samarbeidspartnere. Vi omtaler slike samarbeidsprosjekter nærmere i kapittel 3.6.

Begrunnelse for at NORLA forventet en slik medfinansiering var å sikre at aktivitetene var etterspørselsdrevet og forankret både finansielt og organisatorisk hos deltakende organisasjoner. NORLA gav med dette de andre NAA muligheter til å bruke gjestelandssatsingen strategisk i deres internasjonale arbeid.

Samarbeidet med NAA-ene resulterte i mange ulike aktiviteter, blant annet arkitekt- og designkonkurranse om utforming av gjestelandspaviljongen på bokmessen, ulike innslag i kulturprogrammet, nye prosjekter og økt innsats mot eksisterende prosjekter og satsinger, som at Norge også ble partnerland på bransjefestivalen Jazzahead! og fokusland under Berlinale.

Vår vurdering er at aktører i norsk kulturliv utover aktørene på litteraturfeltet blev godt involvert i gjestelandsprosjektet, gjennom innspillskonferansen, samarbeidet i NAA-nettverket og andre aktiviteter. Det kan imidlertid synes som at de aktører som allerede hadde en etablert aktivitet i det tyske markedet klarte å benytte dette på en bedre måte enn de som ikke hadde denne form for knagg å henge sine aktiviteter på. Eksempler på andre aktiviteter som fungerte som knagger er Berlinale og Jazzahead!.

4.6 Målbare effekter for andre kulturelle bransjer

Som omtalt over har NORLA involvert mange aktører i norsk kulturliv i gjestelandssatsingen. Slik involvering kan anses som et viktig grep for på sikt å bi-

dra til målet om at gjestelandssatsingen skal gi målbare resultater og effekter for andre kulturelle bransjer involvert i prosjektet som musikk, dans, visuell kunst, scenekunst, design og film (mål 2).

NORLA har som en del av gjestelandssatsingen påtatt seg en rolle med å koble sammen tyske og norske kulturaktører, bidra med finansiell støtte, utarbeide avtaler, bistå i planlegging og forberedelser og legge opp besøksprogram.

I tillegg til det litterære programmet, hadde Norge som nevnt et omfattende kulturprogram, som inkluderte kunst, scenekunst, musikk, film og arkitektur jf. Boks 4.1 som viser eksempler på arrangementer i kulturprogrammet.

Sentrale norske samarbeidspartnere har vært NAA-ene og Nasjonalteateret. Sentrale tyske samarbeidspartnere har vært Deutsches Architekturmuseum, Fotografie Forum Frankfurt, Portikus, Künstlerhaus Mousonturm og Deutsches Filminstitut Filmmuseum.

Budsjettmessig lå aktivitetsprogram kultur på om lag 6 millioner, mens aktivitetsprogram litteratur var på om lag 14 millioner kroner jf. Tabell 1.1. Fordelingen indikerer at litteraturprogrammet er mer omfattende, men likevel at en betydelig del av budsjettet var viet til andre kulturfelt. Deler av finansieringen på denne budsjettposten har gått til de norske NAA-ene.

NORLA har vært opptatt av å sikre både faglig og finansiell forankring på tysk side. I programmeringen har NORLA tatt utgangspunkt i tysk interesse og etterspørsel. De tyske partnerne har derfor stått for en betydelig del av finansiering. Samlet finansiering av aktivitetene i kulturprogrammet overstiger derfor kostnadene på budsjettposten.

Informantene vi har snakket med og underlagsmaterialet som de norske partnerne har levert, vitner om at de norske samarbeidspartnerne langt på vei er positive til gjestelandsprosjektet. Gjestelandssatsingen trekkes frem som en gylden mulighet og arena for å markedsføre norsk kultur bredt.

På spørsmål om målbare effekter er det imidlertid flere som peker på betydelige måleutfordringer, og det som finnes av data er vanskelig å sammenstille på tvers av kulturfelt. Vi vil derfor heller gi en punktvis oppsummering av noen effekter som samarbeidspartnerne har løftet frem i sine rapporter.

Danse og teatersentrum (DTS) skriver at de er svært godt fornøyde med prosjektet som «har gitt norsk Scenekunst i Tyskland et større løft og fotavtrykk som vi nå skal arbeide videre med» (Danse og teatersentrum, 2019) De peker også på at støtten fra NORLA muliggjorde at DTS kunne styrke samarbeidet med Theaterhaus Ensemble og festivalen Starke Stücke og dermed utvide kunnskapen rundt scenekunst for barn og unge i begge landene spesielt, men også generelt ved å styrke det norske fotavtrykket i Tyskland. For første gang samarbeidet med den store internasjonalt anerkjente dansefestivalen Tanz im August som finner sted hvert år i Berlin.

Nationaltheatret peker særlig på betydningen av å bli kjent med det tyske publikum og styrke nettverk i det norske kultur- og litteraturmiljøet og med tyske partnere eksempelvis teater Schauspiel Frankfurt og Maxim Gorki-teatret i Berlin (Nationaltheatret, 2019).

Intervjuene og underlagsmaterialet avdekker imidlertid også variasjoner i antall besøkende på de ulike arrangementer. Mens mange var svært fornøyd, er det også enkelte som peker på at antall deltagere var lavere enn forventet. h

Enkelte informanter peker også på at måloppnåelsen kunne vært høyere om aktivitetene i kulturprogrammet i større grad hadde blitt lagt til den norske paviljongen. Dette er for eksempel et synspunkt som Norwegian Crafts løfter frem i sin sluttrapport, «Samarbeid med NORLA var også til tider utfordrende da det var uklart hvilket innpass Norwegian Arts Abroad-organisasjonene hadde på selve gjestelandspaviljongen» (Norwegian Crafts, 2019).

Alt i alt kan vi si at norsk kultur utenom litteratur var godt representert innenfor gjestelandsprosjektet, og det ble gjennomført flere vel besøkte arrangementer. Mange av aktørene på innen andre kulturbransjer benyttet anledningen til å arrangere konkrete aktiviteter og til å bygge egne nettverk.

Hvilke resultater eller effekter dette vil gi er det imidlertid ikke mulig å svare på, begrunnet med at det ikke finnes tilstrekkelig gode data for å måle dette, at det har gått for kort tid og at koronapandemien har forstyrret.

4.7 Revitalisering av det tysk-norske forholdet

Tyskland er Norges viktigste samarbeidspartner i Europa og Norges nest største eksportmarked. I regjeringens Tyskland-strategi fra 2019 omtales også Tyskland som en viktig arena for internasjonalisering av kultursektoren og det viktigste eksportmarkedet for norsk kulturell og kreativ næring. (Utenriksdepartementet, 2019).

Mål 6 lyder «Forholdet mellom Norge og Tyskland er revitalisert gjennom samarbeid, både om litterære og kulturelle prosjekter og næringsliv».

Målformuleringen om at gjestelandssatsingen skal bidra til å *revitalisere* det tysk-norske kultursamarbeidet kan henledes til at det tysk-norske samarbeidet har vært nedadgående. Vi har ingen indikasjoner på at så er tilfelle, men man kan likevel betrakte gjes-

telandssatsingen som en viktig «vitamininnsprøytning» til det tysk-norske samarbeidet.

Det at Norge var gjesteland på bokmessen virker til å ha fungert som en døråpner for mange andre tysk-norske samarbeidsprosjekter utover de som var en formell del av gjestelandsprosjektet inklusive kulturprogrammet. Vi vil her omtale aktiviteter som ikke inngikk som en del av gjestelandssatsingen og som ble delvis finansiert med den statlige bevilgingen på 30 millioner kroner.

Internasjonalt kulturfremme ved ambassaden

Ambassaden i Berlin har et særlig ansvar for å ivareta de bilaterale forbindelsene mellom Norge og Tyskland.²⁵ Ambassaden er en av Norges største utenriksstasjoner med i underkant av 30 ansatte og har en egen kulturseksjon. Det norske gjestelandsprosjektet representerte det viktigste enkeltarrangementet for å styrke tysk-norsk kultursamarbeid i 2018 og 2019. Ambassaden samarbeidet aktivt med NORLA og de andre NAA-ene, og hadde også et særskilt ansvar for planleggingen og gjennomføringen av kronprinsparets besøk før og under bokmessen.

Berlinalen og Jazzahead!

Våre intervjuer indikerer at gjestelandssatsingen var utløsende for at Norge i 2019 også var fokusland på Det europeiske filmmarkedet under Berlinalen og partnerland under bransjemessen Jazzahead! i Bremen. Jazzahead! og Berlinalen er ikke formelt sett koblet til bokmessen, men det er et tett samarbeid mellom de ulike arrangørene på tysk side. De norske satsingene her ble finansiert med egne mid-

ler, men mottok også støtte fra NORLA over gjestelandssatsningen.

Berlinalen er en av verdens største og viktigste møteplasser for filmbransjen inklusive samarbeidspartnere som samproduksjoner, distributører, tv-kanaler og kjøpere av norske varer og tjenester til film- og tv-produksjon og formidling. Det var 25 norske filmer på programmet dette året.

Norsk Filminstitutt ledet prosjektet. Norge var det tredje fokusland på Berlinalen og det første land med et eget hus «Norway House». Paviljongen på 300 kvadratmeter huset til sammen over 24 arrangementer i løpet av festivalen. Huset ble åpnet av Kulturminister Trine Skei Grande 8 februar 2019, og i den påfølgende uken ble det avholdt 48 arrangementer i Norway House og på andre arenaer. Det var 4000 besøkende i Norway House fra 75 nasjoner i løpet av uken huset var åpent, og 12 sponsorer fra den norske filmbransjen var representert i Norway House. Norsk Filminstituttet betrakter arrangementet som vellykket og med mulig store ringvirkninger for norsk filmbransje (Norsk filminstitutt, 2019).

Jazzahead! er en av verdens største jazzmesser og showcasefestivaler. Norsk jazzforum og Music Norway var prosjektledere, med NORLA, Kulturdepartementet og Den Norske ambassaden i Berlin som de viktigste samarbeidspartnere. I forkant av Jazzahead! ble det arrangert en norsk kulturfestival i Bremen og på Jazzahead! spilte et 20-talls representanter fra det norske jazzmiljøet. En norsk delegasjon på over 200 personer deltok på Jazzahead! 2019. Delegasjonsdeltagerne fikk tilbud om å delta i en spørreundersøkelse i etterkant av Jazzahead!

²⁵ I tillegg yter ambassaden konsulær bistand til et stort antall fastboende og besøkende nordmenn i Tyskland

og fra denne fremkommer det at (Norsk Jazz, 2019);

- 750 enkeltmøter ble holdt
- 224 speedmeetings med tysk bransje gjennomført
- 697 nye kontakter ble rapportert
- 67 spilleoppdrag ble bekreftet
- 94 prosent gir prosjektet 4 eller 5 av 5 stjerner

I tillegg kommer spilleoppdrag og nye kontakter generert av showcasemusikerne direkte. Det ovenstående indikerer betydningen av fysiske møter. Vi er ikke kjent med omfang av møter, avtaler og spilleoppdrag i et «normalt» år, men tilbakemeldingen indikerer likefult betydning av slike møtearenaer.

Andre arrangementer

I tillegg ble det arrangert en rekke små og store arrangement både i Norge og Tyskland i for- og etterkant av gjestelandsprosjektet. Vi har ingen komplett sammenstilling av alle arrangementer, men våre informanter gir konkrete eksempler på arrangementer som kan ansees å være utløst av gjestelandssatsingen. Videre følger noen eksempler.

I april 2019 ble det gjennomført en norsk-tysk bokfestival i Oslo og flere tyske forfattere ble invitert til Litteraturfestivalen på Lillehammer.

I Düsseldorf arrangerte den norske ambassaden i Berlin og Innovasjon Norge sitt årlige energiforum som samler tyske og norske energiaktører. Dette forumet ble arrangert uavhengig av gjestelandsprosjektet, men ble gjennomført samtidig med at Munch-utstillingen, kuratert av Knausgaard ble åpnet av kronprinsparet. Her ble et faglig seminar om energi under dagen kombinert med deltakelse på åpningen på kvelden. Dette er et eksempel på en aktivitet hvor man utnyttet en synergieffekt. I tillegg til energiselskaper deltok representanter på politisk

nivå og arrangementet ble av ambassaden vurdert som vellykket, ikke minst for nettverksbygging.

I Bremen organiserte ambassaden et tysk-norsk havforum og det årlige næringsrådsmøtet under Jazzahead!, der statssekretær Jens Frølich-Holte UDdeltok.

I samarbeid med det norsk-tyske handelskammeret arrangerte ambassaden også et FinTech-seminar i Frankfurt under bokmessen. Ambassadør Ølberg åpnet seminaret, som var svært godt besøkt med over 60 deltagere fra begge land.

I forkant av bokmessen inviterte ambassaden, i samarbeid med den tyske bokhandler- og forlagsforeningen, Bertelsmann Stiftung, allmennkringkasterne ZDF, 3Sat og Deutschlandfunk Kultur, representanter innen litteratur, media, politikk og samfunn til to litterære tilstelninger: «Norwegen an der Spree» og «Das Blaue Sofa: Gastland Norwegen 2019» i Berlin.

Vår vurdering er at gjestelandsatsingen har bidratt til å etablere nye nettverket og styrke eksisterende nettverk både politisk, næringsmessig og kulturelt. Vi vil derfor forvente at gjestelandssatsingen har bidratt positivt til et fortsatt sterkt tysk-norsk forhold.

4.8 Sentrale norske næringslivsaktører er en del av prosjektet

Som et tillegg til mål 4 om at «Sentrale norske næringslivsaktører er en del av prosjektet» står det i tilskuddsbrevet til NORLA 2018 at «Det er en forutsetning at en substansiell andel av finansieringen kommer fra private sponsorer».

Vi ser målet i sammenheng med den generelle målformuleringen uttrykt i Endringer i statsbudsjett for 2016 Prop. 25 S (2015–2016) som «Å være hovedland i Frankfurt vil være en unik anledning til å styrke Norges omdømme og norske bedrifters merkevare,

øke salget av norsk litteratur og norske produkter, samt være en møteplass for viktige relasjoner».

I budsjettet som ble lagt ved søknaden om å bli gjesteland, og som departementene har lagt til grunn for sin bevilgning, fremgår det at NORLA tok sikte på at budsjettet på 52 millioner kroner skulle dekkes med 30 millioner kroner fra departementene, 7,5 millioner kroner fra aktører i litteraturbransjen og 14,5 millioner kroner fra andre kilder, herunder bidrag fra stiftelser og næringslivet.

Endelig fordeling av finansieringen av gjestelandsprosjektet ble 30,7 millioner kroner fra departementene i direkte tilskudd²⁶, 7 millioner kroner fra kommersielle aktører i litteraturbransjen²⁷, og 14,8 millioner kroner fra andre kilder, herunder fra NORLA selv, andre offentlige aktører, stiftelser og næringslivsaktører. I NORLAs finansiering inngår dekking av underskuddet: Prosjektet gikk med 2,9 millioner kroner i underskudd, som blir dekket av NORLA gjennom bruk av egenkapital og driftstilskudd for årene etter 2019.

Ser vi utelukkende på de kommersielle aktørene utenom forlagsbransjen så er bidraget henholdsvis 1,15 millioner kroner fra Thon Hotels og 250 000 kroner fra Vestre.²⁸

Bidragene her representerer det disse aktørene stilte til rådighet for aktivitetene som inngikk i gjestelandssatsingen der aktivitetsprogram litteratur, aktivitetsprogram kultur, PR arbeid, og prosjektledelse utgjør de største budsjettpostene. Aktørene har selv lagt ned betydelige egenressurser til blant

annet å dekke egen markedsføring, reisekostnader og arbeidstid.

Ettersom det ikke ble definert et mål om deltagelse fra næringslivsaktører utenfor litteraturfeltet, kan vi ikke entydig konkludere med at NORLA har nådd målet.

Mens enkelte informanter peker på at ambisjonen for deltagelse fra næringslivet nok var høyere enn det som ble realisert, er det andre informanter som mener at andelen var høy nok. Noen informanter har uttrykt at de er glade for at det ikke flere kommersielle aktører ble med fordi de frykter at det kan ta oppmerksomheten bort fra norsk litteratur og kultur. Enkelte trekker for eksempel at de er glade for at messen ikke ble en arena med for mye profilering av Norge som en reiselivsdestinasjon.

Intervjuer med informanter tilknyttet prosjektet peker på at det ble lagt ned betydelige ressurser for å engasjere næringslivsaktører, et arbeid som man startet med i 2015. NORLA engasjerte Gambit Hill+Knowlton i 2015 for å få innspill til hvordan man burde tilnærme seg sponsormarkedet. I tillegg til konkrete tips til mulige sponsorer og hvordan nærme seg disse, peker også rapporten fra Gambit på utfordringene med å «selge» kulturelle arrangement til kommersielle aktører og at man ikke bør ha for store forventninger på hva man kan få til.

Potensielle sponsorer ble invitert til innspillskonferansen, i tillegg gjennomførte NORLA to dedikerte sponsorarrangementer, samt at prosjektleder sendte ut forespørslers til ulike firmaer med interes-

²⁶ Av dette er 30 millioner kroner de ordinære tilskuddene fra Kultur- Utenriks- og Nærings- og fiskeridepartementet, i tillegg kommer 662 500 kroner i gaveforsterkning (jf. kapittel 4.2).

²⁷ Det vil si ulike interesseorganisasjoner/-foreninger, her inngår Den norske forleggerforeningen, Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFFO), Norske barne- og ungdomsbokforfattere (NBU), Den norske

Forfatterforening (DnF), Samisk forlegger- og avisforening og Norsk oversetterforening (NO).

²⁸ NORLA inngikk også en avtale med en tredje aktør, Norway Health Tech. Denne aktøren trakk seg fra avtalen våren 2019. NORLA har nå fått kompensert noe av dette bortfallet fra. Dette er et innovasjonsselskap som representerer kommersielle interesser.

ser i Tyskland. I 2017 og 2018 gjennomførte man mange møter for å selge inn sponsormuligheter, og man utarbeidet også forslag som var tilpasset den enkelte bedrifts profil. Prosjektleder for gjestelands-satsingen, Halldór Guðmundsson, oppgir at han var i dialog med ledere i omkring 50 virksomheter med tanke på deltagelse i gjestelandsprosjektet.

Erfaringene fra NORLAs side er at arbeidet med å finne samarbeidspartnere i næringslivet var utfordrende, at det var liten interesse og at det gikk med mye tid til dette arbeidet. Spesielt i 2016 og 2017 gikk det med mye tid på å finne finansielle bidragsytere i næringslivet. Som når det gjelder måloppnåelse er det delte meninger. Mens flere informanter mener NORLA har gjort det man kan forvente er det andre som stiller spørsmål ved om NORLA har vært proaktive nok og om man kom for sent på banen.

Intervjuene vitner om at det både er ulike meninger og forventninger til hvor hensiktsmessig det er å søke betydelig deltagelse fra næringslivet, men også at det er en generell utfordring i Norge å få næringslivet til å sponse kultur. Man har lang erfaring med sponning innenfor idrett, men med unntak av lokale arrangementer og enkelte store artister, er det lite sponning av kultur. Dette forholdet skyldes sannsynligvis både liten interesse fra næringslivet og en skepsis til privat sponning fra kulturaktørene.

Isolert sett kan vi derfor ikke si at målet om deltakelse fra næringslivet er nådd. Hvis vi utelukker litteraturbransjen så var finansieringen fra næringslivet kun 3 prosent. Samtidig kan man stille spørsmål ved om målet var for ambisiøst. I det perspektivet

kan det argumenteres for at målet i hvert fall delvis ble nådd.

4.9 Fremme ytringsfrihet og demokratiutvikling

Satsingen hadde også et mål om å fremme perspektiver, tankesett og verdier knyttet til ytringsfrihet, kulturelle rettigheter og demokrati.

Den langsiktige effekten av denne type arbeid er opplagt vanskelig å måle. Vi tolker målsetningen som et aktivitetsmål, det vil si en forventning om at gjestelands-satsingen inkluderte aktiviteter som er direkte koblet til ytringsfrihet og demokrati og samisk kunst og kultur.

Ytringsfrihet og demokrati

Bokmessen i Frankfurt har alltid hatt ytringsfrihet, kulturelle rettigheter og demokrati som sentrale tema, og man tilbyr en plattform for politisk debatt og meningsytring.

Etter vår vurdering gjorde NORLA flere konkrete ting for å fremme ytringsfrihet, blant annet «Frihetens time», hvor hovedscenen i gjestelandspaviljongen en time hver dag gjennom bokmessen var viet temaet. Den første dagen ble timen benyttet til å belyse situasjonen for de som opplever begrensninger i ytringsfriheten og som har blitt utsatt for forfølgelse som følge av ytringer. Blant annet fortalte ICORN²⁹-forfatterne Ali Dorani og Asli Erdogan om sine historier. Ali Dorani er satiretegner, og hadde også kunstutstilling i Frankfurt i forbindelse med bokmessen.

Det ble også satt fokus på litteratur som utfordrer og skaper av diskusjoner om etikk, ytringsfrihet og hvor

²⁹ ICORN står for International Cities of Refuge Network, og består av over 70 byer som er friområder for personer som har måtte flykte etter å ha blitt forfulgt for sine ytringer

dens grenser går, blant annet i innslaget på hovedscenen med forfatterne Vigdis Hjorth og Helga Flatland.

NORLA, bokmessen, fribynetverket ICORN og Utenriksdepartementet arrangerte en paneldiskusjon om kunstnerisk frihet og kulturelle rettigheter 17. oktober. Her deltok utenriksminister Ine Søreide Eriksen sammen med Spesialrapportøren til FN for kulturelle rettigheter Karima Bennoune, direktør for bokmessen Juergen Boos og to fribykunstnere. Dagen etter deltok statssekretær Marianne Hagen i UD i en paneldebatt om ytringsfrihet og solidaritet

Noe som fikk oppmerksomhet, var da ytringsfrihet i praksis ble demonstrert under åpningen av bokmessen og Norges gjestelandspaviljong 15. oktober. Erika Fatland var blant forfatterne som talte fra scenen, og Fatland benyttet anledningen til å sette fokus på ytringsfrihet og kulturelle rettigheter. Hun kritiserte statsminister Erna Solberg, som var til stede og også var blant talerne, for hennes håndtering av «Ways of Seeing»-saken.³⁰

«Even in my own country, Norway, which is about as far from a dictatorship as you can get, the head of government recently criticised a theatre production, saying the content might be problematic for some politicians. Dear Prime Minister: it was your statements that were problematic.»

Erika Fatland, åpningstale på bokmessen i Frankfurt 2019

Slik vi forstår det, har det vært en stor bredde og mangfold i både litteratur- og kulturprogrammet når det gjelder antall aktører, ulike kunstformer, kul-

turuttrykk, og i ulike stemmer/historier. At et mangfold av kunstneriske ytringer og former kom til i programmene, er i seg selv positivt for måloppnåelse på dette punktet.

Mye av kunsten hadde også fremme ytringsfrihet, demokrati og kulturelle rettigheter som budskap. Et eksempel er Hannah Ryggen-utstillingen på Schirn Kunsthalle i Frankfurt. Hannah Ryggen var en vevkunstner, hvis budskap i kunsten ofte var politiske, antifascistisk/rasistisk (også under Tysklands okkupasjon av Norge under 2. verdenskrig) og fremmet humanisme og antimilitarisme (Linder, 2020).

Samisk litteratur og kultur

Det er ingen av målene slik de er uttrykt i departementenes tilskuddsbrev til NORLA som eksplisitt trekker frem samisk kunst og kultur, men det har ifølge NORLA (2020a) vært selvfølgelig at samisk litteratur og kultur skulle inngå i satsingen.

NORLA tok derfor tidlig kontakt med Samisk Forfatterforening (SGS), Samisk forlegger- og avisforening (SALAS) og universitetene i Tromsø, Freiburg og Bielefeld, hvor det er undervisning i og på samiske språk. Sametinget ble involvert i arbeidet i 2017. Sametinget bidro også med tilskudd til enkelte samiske organisasjoner for deres deltakelse i Frankfurt, med en samlet sum på ca 700 000 kroner.

Som en del av litteraturprogrammet, var det et eget samisk program, med daglige innslag i Norges gjestelandspaviljong. Programmet ble innledet den første dagen med en presentasjon av samisk litteratur og opplesning fra to forfattere. I samarbeid med SGS ble det også fremført tradisjonell joik på en av hovedscenene i paviljongen, noe som var et

³⁰ Se for eksempel artikkel i Dagsavisen [her](#) og talen [her](#).

svært populært innslag blant publikum (NORLA, 2020a). Det ble også satt fokus på Norges historie med brudd på ytringsfrihet og demokratiske prinsipper gjennom å fortelle om hvordan det samiske folket, språket og kulturen har vært utsatt for fornorlingspolitikk.

Samisk kunst og kultur var inkludert i mange deler av gjestlandsprosjektet. Fredagens «Frihetens time» handlet om norsk-samiske relasjoner, med forfatterne Máret Anne Sara og Niillas Holmberg, moderert av Harald Gaski. Ti samiske forfattere deltok på bokmessen, i tillegg til flere samiske kunstnere. I forbindelse med gjestlandsprosjektet ble flere utgivelser av samisk litteratur utgitt på tysk, og samisk litteratur var en del av utstillingen i paviljongområdet. Samisk kunst var en del av utstillingen på HOUSE OF NORWAY på Museum Angewandte Kunst i Frankfurt. I tillegg viste det samiske nasjonalteateret Beaivváš' forestillingen Johan Turi (av Harald Gaski og Gunnar Gjengset) 15 ganger i løpet av oktober og november. Ett av bordene i paviljongen var viet samisk kultur.

Det blir trukket frem i intervju at man både i valg av forfattere og kunstnere tok med mange kritiske stemmer og synspunkter som tok opp vanskelige temaer, som at det fortsatt forekommer en marginalisering av samisk livsstil og kultur. Det er imidlertid også framsatt kritikk mot at åpningsarrangementet ikke hadde med en samisk forfatter. Den samiske artisten Elle Márjá Eira deltok med et tre minutters musikalsk innslag, hvilket trekkes frem som at samisk kultur ble brukt som «icing on the top», dvs. at man bare var til pynt. Også andre samiske kunstnere hadde denne bekymringen, men valgte likevel

å delta, og opplevde at de ble godt mottatt og fikk mye oppmerksomhet.

Gjestlandsprosjektet har også bidratt til at stemmer som ikke tidligere har vært tilgjengelig i Tyskland, har blitt utgitt på tysk: Gjestlandsprosjektet var avgjørende for at en antologi av samisk poesi for første gang ble utgitt på Tysk i 2019.³¹ De som står bak antologien, hadde ønsket å få til dette lenge, men det var først da NORLA finansierte prosjektet i forbindelse med gjestlandsprosjektet at den tyske oversettelsen ble realisert.

Mens samisk kunst og kultur har opplevd økende interesse i Tyskland og andre land, erfarer intervjuobjekter at gjestlandsprosjektet var et gjennombrudd for interesse for samisk kunst og kultur i andre land, og de som ble invitert fra samiske miljøer, opplevde det som fint og inkluderende.

En positiv effekt av gjestlandssatsingen er at det er etablert et bedre samarbeid mellom Sametinget og NORLA. Samtidig har det de siste årene vært flere hendelser som har bidratt til å øke interessen for samisk kultur i Norge, bl.a. var Kulturrådets årskonferanse i 2017 tilegnet samisk vrede, og i 2019 ble samisk litteratur som er oversatt til norsk innlemmet i Kulturrådets litteraturstøtteordninger.³² Sistnevnte vil sannsynligvis gjøre det enklere å spre samisk litteratur utenlands, og kan også være en bidragene årsak til et bedre samarbeid mellom Sametinget og NORLA.

4.10 Andre virkninger av gjestlandssatsingen

Informasjonen vi har hentet inn, viser at gjestlandsprosjektet har hatt virkninger utover de som er

³¹ Se for eksempel [her](#) om antologien og arbeidet med å lage den og utgivet på tysk.

³² Se <https://www.kulturradet.no/arskonferansen-2017> og <https://www.kulturradet.no/fil/litteratur/vis-artikkel/-/samisk-litteratur-inkluderes-i-litteraturstotteordningene>

relevante for målene omtalt over i dette kapitlet. Blant annet finner vi at gjestelandsprosjektet har gitt virkninger for norsk næringsliv og reiseliv.

Virkninger for norsk reiseliv

Thon Hotels var den eneste fra norsk næringsliv som hadde status som hovedsponsor. For Thon Hotels var det relevant å gå inn i gjestelandsprosjektet fordi Frankfurt og Tyskland er et viktig område for deres virksomhet, og for norsk reiseliv. Dette sees også i sammenheng med at det har vært og pågår en utvikling mot et mer opplevelsesbasert reiseliv, inkludert kulturelle opplevelser. I tillegg er tyskere blant de som i stor grad etterspør opplevelser som turister. Kultur er en viktig del av Thon Hotels' strategi, og de har vært finansiell partner/bidragssyter på flere store kulturprosjekter i andre sammenhenger.

Thon Hotels hadde en stand i foajeen foran paviljongen under messeuken. Det var opp til hovedsponsorene selv hvordan de ville bruke standen (NORLA, 2020a). Thon Hotels brukte messen og standen både til å fremme Norge som turistdestinasjon, og selge hotellovernattinger og profilere Thon Hotels. De var til stede i Frankfurt og på bokmessen med to direktører, fire selgere og to kokker. Blant annet viste de fram norsk matkultur, og solgte reinsdyrkjøtt og lofotpils. Thon Hotels ble benyttet når journalister var på pressereise i Norge i forkant av bokmessen, og Thon Hotels var med på flere arrangementer.

På messen hadde Thon Hotels en kampanje for overnatting på Thon Hotels, og kan gjennom dette måle antall gjester som benyttet kampanjen. De har sett en direkte effekt på bestillinger på deres hoteller.³³ Videre oppgir Thon at prosjektet har forsterket

nettverk, som de allerede har hatt positive virkninger av i andre prosjekter. For eksempel hadde Thon Hotels planlagt en pop up bokkafé på Karl Johan i samarbeid med Aschehoug.³⁴ Samlet sett erfarer Thon Hotels at gjestelandsprosjektet for deres del har vært svært positivt.

Møteplass for viktige relasjoner

Bokmessen og arrangementer knyttet til bokmessen er en viktig nettverksarena og møteplass. Flere informanter har pekt på virkninger som er relatert til politiske og diplomatiske relasjoner. Blant annet peker ambassaden i Berlin på den politiske betydningen av at bokmessen, og arrangementene rundt denne, ble en møteplass mellom norske og tyske politikere. Eksempelvis møtte statsminister Erna Solberg den tyske forbundskansleren Angela Merkel i forbindelse med åpningen av messen. Den tyske utenriksministeren Heiko Maas deltok på åpningen av bokmessen, og møtte den norske utenriksministeren i Berlin før hennes deltagelse på bokmessen.

Kronprinsparet og Norges ambassadør til Tyskland møtte den tyske ministerpresidenten i delstaten Nordrhein-Westfalen, Armin Laschet i Düsseldorf. Han er blant kandidatene til å etterfølge Merkel som leder av kristendemokratene (CDU), og kan dermed bli den neste forbundskansleren. Møtet var vellykket, og anses som viktig politisk.

I forbindelse med Munch-utstillingen i Düsseldorf og tysk-norsk energiforum (omtalt i kapittel 4.7) diskuterte den norske olje- og energiministeren aktuelle energipolitiske tema med den tyske statssekretæren Feicht, sammen med de viktigste norske og tyske energifirmaene. Ambassaden peker på at

³³ Ettersom de benyttet en kampanjekode i markedsføringen i forbindelse med gjestelandsprosjektet, kan de måle effekten på bookinger direkte.

³⁴ Prosjektet ble avbrutt på grunn av koronapandemien.

rammen rundt energiforumet i 2019 var spesiell og at det at den var knyttet opp til den norske kulturelle satsningen, gjorde at konferansen var preget av deltagelse på uvanlig høyt nivå både blant politikere og næringslivsledere fra begge land.

Våre informanter peker på at gjestelandsprosjektet ble utnyttet godt til å skape synergier og har ført til et styrket tysk-norsk samarbeid også på politikkområdet.

5 Gjestelandssatsingen var godt organisert

Som omtalt i forrige kapittel, er det vår vurdering at gjestelandsprosjektet har nådd mange av målene som ble satt, selv om det er vanskelig å gradere graden av måloppnåelse.

I dette siste kapitlet oppsummer vi vår vurdering av om NORLA har organisert satsingen på en måte som har vært egnet for å nå målene, herunder også om NORLA har tatt grep som har vært særlig gode, eller om det er noe NORLA og samarbeidspartnerne kunne gjort for å øke måloppnåelsen ytterligere eller på en mer effektiv måte.

5.1 Organisert som et prosjekt

NORLA er en relativt liten organisasjon. I 2016 utgjorde NORLA syv årsverk. NORLA arrangerer en rekke aktiviteter og deltar på mange internasjonale arrangementer i løpet av et år, men gjestelandssatsingen var større målt i antall tilknyttede aktiviteter og involverte aktører enn NORLA tidligere har gjennomført. NORLA etablerte derfor en egen prosjektgruppe, med særlig ansvar for gjennomføringen av gjestelandssatsingen. Samtidig bidro alle ansatte på NORLA i arbeidet.

Prosjektteamet, som kun arbeidet med gjestelandsprosjektet, besto av i alt 6 personer. Prosjektleder var Halldór Gudmundsson, som rapporterte til NORLAs direktør Margit Walsø. Videre besto Frankfurtteamet av en litteraturkoordinator, en kulturkoordinator, en PR-ansvarlig, to prosjektkoordinatorene og to prosjektmedarbeidere, hvorav en arbeidet på tysk side, og spesielt mot de tyske bokhandlerne. Alle disse, med unntak av to, var prosjektansatte og er i dag ikke lenger en del av NORLA.

I 2016 var det 2–3 personer som jobbet aktivt med gjestelandsprosjektet. Aktiviteten økte frem mot satsingen, og i 2019 var så å si alle de ansatte hos NORLA involvert i satsingen. Det betyr at tidvis var det hele 13 personer involvert i prosjektarbeidet.

Prosjektleder og leder av NORLA hadde regelmessige prosjektmøter med de tre finansierende departementene, men det var også tett kontakt mellom særlig Kulturdepartementet og Utenriksdepartementet utover disse møtene og i forbindelse med konkrete aktiviteter. Både Kulturdepartementet og Utenriksdepartementet var til stede på bokmessen både i 2018 og 2019. Videre var det et tett samarbeid og kontakt med ambassaden i Berlin.

Det å organisere satsingen som et prosjekt med dedikerte ansvarsoppgaver og budsjett fremstår som hensiktsmessig.

Faktiske utgifter til satsingen svarer til budsjettet, men inntektene ble noe lavere, noe som igjen resulterte i et underskudd i satsingen for NORLA på om lag 3 millioner kroner.

5.2 Gode grep (som andre kan lære av)

Vår datainnsamling peker i retning av at NORLA har planlagt og gjennomført gjestelandssatsingen på en god måte, og både NORLA og de mange samarbeidspartnerne utnyttet mulighetene som gjestelandssatsingen gav. I forberedelsene og gjennomføringen har NORLA tatt mange små og store valg som har hatt betydning for gjennomføringen og etterlatt det inntrykk satsingen har blant publikum og de involverte.

Vi har i forbindelse med denne evalueringen ikke vurdert hver enkelt beslutning, men vil peke på forhold som fremstår som særlig hensiktsmessige og som mange informanter har tatt opp i intervjuene. Forholdene kan representere læringspunkter som kan være relevante for fremtidige arrangementer med tilsvarende karakter.

Prosjektet var forankret i en operativ organisasjon med engasjement, kompetanse og nettverk. Oppgaven med å lede prosjektet ble gitt til NORLA, som var en etablert organisasjon, som hadde an-

satte med bred erfaring fra litteraturbransjen og med internasjonalt arbeid.

Flere informanter trekker frem at det har vært helt avgjørende at NORLA har hatt en dedikert og engasjert leder som har jobbet aktivt med prosjektet fra start til slutt.

Island hadde for eksempel ikke en organisasjon tilsvarende NORLA, og måtte bruke tid på å etablere tilsvarende aktør for å ha det operative ansvaret for gjestelandsprosjektet. NORLA hadde allerede nettverk både nasjonalt og internasjonalt og kunnskap om den norske litteraturbransjen.

Det er ifølge gjestelandskoordinatoren ved bokmessen heller ikke uvanlig at gjestelandsprosjektet ledes av et departement. En slik organisering kan etter vår vurdering gjøre prosjektet mer sårbart for endringer i politiske prioriteringer underveis i prosjektperioden.

Det fremstår også å ha vært et godt grep å engasjere en prosjektleder som hadde tidligere erfaring med gjennomføring av en gjestlandssatsing. Det å bruke en erfaren prosjektleder gjorde at prosjektgruppen både bestod av personer med inngående kunnskap om norsk litteraturbransje og samtidig bygget på eksisterende erfaring og nettverk i de mange små og store beslutninger som ligger i et prosjekt av denne typen. Det at prosjektlederen ikke hadde bindinger til norsk litteratur- og kulturbransjen, vurderes også som positivt i satsinger som skal forene et bredt spekter av interesser. Intervjuene underbygger denne vurderingen.

Motsatt kan engasjement av en utenlandsk prosjektleder også innebære en viss risiko for kompetanse og nettverk opparbeidet kan være noe vanskeligere å nyttiggjøre i etterkant av messen. Funn fra intervjuene peker imidlertid på at NORLAs faste stab, spesielt leder, stod «side ved side» med pro-

sjektlederen, og tok til seg de samme erfaringene og nettverket som prosjektlederen.

God tid til planlegging og forberedelser

Det fremstår også som svært heldig at NORLA fikk bevilget midler til prosjektet flere år i forveien, og dermed fikk god tid til å planlegge og forberede gjestelandssatsingen. Det å ha tilstrekkelig tid til planlegging vurderes som viktig for å kunne involvere øvrige aktører i det norske kulturfeltet, bygge og utvide kontakten med tyske partnere, gjennomføre PR-arbeid, engasjere mediebyråer og arkitekter og andre.

Flere informanter som representerer andre kulturfelt, peker også på at det at man hadde god tid til forberedelser også gjorde det mulig å se gjestelandssatsingen i sammenheng med andre aktiviteter.

Her peker våre data i retning av at tidshorizonten var godt tilpasset prosjektet, selv om enkelte tar til orde for at det ble brukt enten for lite eller for mye tid på å involvere næringslivet.

Tidlig avklaring på offentlige bidrag indikerer også at gjestelandssatsingen hadde bred politisk forankring, noe som også understrekes av politisk og Kongehusets representasjon på arrangementer før og under messen.

Bred involvering av den norske litteraturbransjen og NAA-nettverket

Satsingen vurderes som godt forankret i den norske litteraturbransjen, indikert ved forlagsbransjens

medfinansiering og tilstedeværelse³⁵ og den omfattende deltagelsen av norske forfattere.

Videre vil vi peke på eksistensen og den aktive bruken av NAA-nettverket som viktig for å involvere andre kulturfaglige felt. Organisasjonene i NAA-nettverket har samarbeidet i mange år, og hadde dermed et etablert samarbeid da Frankfurt-satsingen ble vedtatt. Nettverket ansees, som tidligere omtalt, som en viktig faktor for å kunne få til et kulturprogram, både basert på nær bransjekontakt i Norge og internasjonalt nettverk på alle kulturfelt. Det å bruke NAA aktivt medførte også at koordinering av kulturprogrammet i NORLA ikke tok opp for mye ressurser.

Som påpekt i kapittel 4, var et par av NAA-ene kritiske til at de ikke ble involvert i gjennomføring av relevante deler av kulturprogrammet på den måten de hadde forventet. For disse kunne det langsiktige utbyttet av gjestelandsforskningen sannsynligvis ha vært bedre om de hadde vært mer involvert, men det er ikke sikkert at dette hadde gitt en bedre gjennomføring av de aktuelle delene, eller gitt bedre måloppnåelse på målene satt av de bevilgende departementene. Å ha en samlet prosjektgruppe som koordinerte alt arbeid innenfor kulturprogrammet har sannsynligvis vært en effektiv måte å organisere dette på.

[Involvering av tyske samarbeidspartnere, herunder bokhandlere](#)

NORLA har videre gjort to praktiske grep i gjestelandsatsingen som flere informanter trekker frem som svært vellykket. NORLA har selv og i samarbeid med de andre NAA-ene engasjert tyske samarbeidspartnere i gjennomføringen av kulturpro-

grammet. Premisset har vært at de ulike aktivitetene i kulturprogrammet skulle være etterspørselsdrevne og noe de tyske samarbeidspartnere hadde lyst og kapasitet til å gjøre. Dette grepet forventes å være vesentlig for en vellykket gjennomføring. Alternativt kunne de norske aktørene selv ha stått for alle beslutninger, organisering og gjennomføring av disse aktivitetene. Vår vurdering er at det sannsynligvis ville vært mer ressurskrevende.

Videre er det også flere som trekker frem NORLAs aktive dialog og profilering mot tyske forlag og bokhandlere som svært vellykket.

5.3 Kunne måloppnåelsen vært enda høyere?

Vi har i intervjuene også spurt informantene om det er noe som kunne vært gjort på en annen måte, og som kunne styrket måloppnåelsen ytterligere. Vi har fått få konkrete tilbakemeldinger på hva som kunne vært gjort bedre, og tolker dette som en indikasjon på at arrangementet vurderes som vellykket. At prosjektet var vellykket er også hovedbudskapet i nesten alle intervjuene, som allerede omtalt.

Enkelte informanter trekker, som nevnt, frem at de gjerne skulle få ta større del i den aktive planleggingen av prosjektet. En annen trekker frem at de vurderer PR-arbeidet og den aktive kontakten med tyske bokhandlere og forlag som god, og at man i ettertid gjerne kunne ønsket at kontakten mot distribusjonsleddet i andre land hadde vært like aktiv.

Vi vurderer som omtalt måloppnåelsen som noe svak når det gjelder deltagelse fra næringslivsaktører. Vi er kjent med at NORLA brukte betydelig ressurser til å indentifisere og rekruttere mulige spons-

³⁵ 7 av 52 millioner kroner var fra forlagsbransjen. Aktørene har også brukt egne midler til for eksempel reiser, planlegging og deltagelse

orer. Enkelte har oppfattet at NORLA var for rigide i hva en sponsor hadde mulighet for å påvirke og prisen på et slik sponsorat sett i forhold til hva man kunne få ut av dette. Enkelte taler også for at NORLA burde tilnærmet seg oppgaven ved heller å se etter samarbeidspartnere som kunne fått tid og anledning til å vurdere hvordan de best kunne bruke og bidra til gjestelandssatsingen. For eksempel peker enkelte på at det trolig var et større potensial for å involvere aktører fra reiselivet. Vårt inntrykk er imidlertid at NORLA gjorde et stort arbeid for å tilnærme seg mulige sponsorer, også om dette ikke helt førte frem.

Det kan også være utfordringer knyttet til at næringslivet deltar aktivt i kulturarrangementer, basert på tanken om kulturens frihet som ikke nødvendigvis lar seg koble med kommersielle interesser. Det er også flere av informantene som uttrykker at det var et ønske om at bokmessen ikke skulle bli et reiselivsarrangement. For den type markedsføring av Norge finnes det allerede godt etablerte kanaler.

5.4 Koronapandemien har bremsset oppfølgingen

Den statlige bevilgningen på 30 millioner kroner gikk til planlegging og gjennomføring av gjestelandssatsingen. Men det har vært en forventning fra departementene og intensjonen til de ulike aktørene at satsingen følges opp i etterkant.

Ifølge daværende kulturminister, Linda Hofstad Helleland, skulle prosjektperioden for gjestelandsprosjektet vare helt til 2022.³⁶ NORLA fikk en økning i tilskudd fra Kulturdepartementet med 4 millioner kroner for 2020, en økning som er videreført i bud-

sjettet for 2021. Det står ikke eksplisitt i Kulturdepartementets tildelingsbrev til NORLA for 2020 at denne økningen skal brukes til å arbeide spesifikt med å videreføre gjestelandsprosjektet, men det er samtidig naturlig at en del av denne økte bevilgningen brukes til å følge opp det arbeidet som ble gjort.

NORLA og de mange involverte aktørene hadde planlagt en rekke oppfølgingstiltak for å bygge videre på gjestelandssatsingen.

For eksempel inviterte NORLA og Innovasjon Norge til frokostmøte om rettighetssalg og litteratureksport som en del av LUV-programmet.³⁷ Formålet med frokostmøtet var å samle bransjen til et seminar for å dele erfaringer, få fram nye ideer og diskutere muligheter for eksport av norsk litteratur i etterkant av bokmessen 2019.

NORLA hadde også planlagt flere arrangementer i forbindelse med årets bokmesse. De planlagte arrangementene ble avlyst, men NORLA deltok på en rekke digitale møter som ble holdt i forbindelse med den digitale bokmessen i år. NORLA har også gjennomført digitale litteraturbransjetreff høsten 2020 sammen med mange av utenriksstasjonene i Asia, Amerika og Europa.

Tilsvarende gjelder for oppfølgingsaktiviteter som andre aktører hadde planlagt for 2020. En av litteraturagenturene hadde planlagt flere reiser for å besøke de kontakter de etablerte gjennom gjestelandsprosjektet, men rakk kun å gjennomføre den første reisen før pandemien umuliggjorde disse reisene. De har imidlertid brukt digitale medier til å vedlikeholde nettverkene og kontaktene. NORLA og

³⁶ <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2016-2017/refs-201617-11-08?m=2>

³⁷ <https://norla.no/nb/nyheter/nyheter-fra-norla/invitasjon-til-frokostseminar-norsk-litteratur-ut-i-verden-veien-videre-etter-frankfurt-2019>

norske forfattere har blant annet sendt postkort til bokhandlerne som besøke den norske paviljongen. Per oktober 2020 har nærmere 20 forfattere sendt over 50 postkort til 44 bokhandler. (NORLA, 2020).

Selv om pandemien har ført til at planlagte oppfølgingsaktiviteter har blitt kansellert, utsatt eller flyttet til digitale plattformer, er det også flere som peker

på at gjestelandssatsingen har hatt en ekstra eller uventet positiv effekt. Det å ha truffet hverandre fysisk nylig, og også ha delt en positiv opplevelse, kan gjøre det lettere når møter må flyttes til digitale arenaer. En informant sa det slik «*den norske gjestelandssatsingen sitter friskt i minne og dette kan vi surfe på nå som vi er blitt heldigitale*»

Referanser

Danse og teatersentrum. (2019). *Rapport prosjektstøtte Gjestelandssatsingen*.

Forleggerforeningen. (2020). *Bransjestatistikk 2019*.

Frankfurter buchmesse. (2020). *About us*. Hentet fra Frankfurter buchmesse: <https://www.buchmesse.de/en/about-us>

Ibenholt, K. (2017). *Virkemidler for næringsutvikling i bokbransjen*. Kunnskapsverket, nasjonalt senter for kulturelle næringer. Rapport 08/2017.

Kjærstad, J. (2018). Det store selvbedraget. *Aftenposten*.

Kulturrådet. (2019). *Kunst i tall 2018*.

Linder, M. (2020, mars 19.). *Hannah Ryggen*. Hentet fra Store Norske Leksikon: https://snl.no/Hannah_Ryggen

Nasjonalteateret. (2019). *Rapport prosjektstøtte gjestelandssatsingen*.

NORLA. (2016). *Norway as Guest of Honour at the Frankfurt Book Fair 2019 Bid*.

NORLA. (2019). *Årsmelding 2018*. Hentet fra <https://norla.no/nb/nyheter/nyheter-fra-norla/norlas-arsmelding-for-2018>

NORLA. (2020). *Samarbeidet med tysk bokhandel fortsetter*. Hentet fra <https://norla.no/nb/nyheter/nyheter-fra-norla/samarbeidet-med-tysk-bokhandel-fortsetter>.

NORLA. (2020a). *Norge som gjesteland på Frankfurter Buchmesse 2019*. Hentet fra <https://norla.no/nb/frankfurt-2019/rapport>

NORLA. (2020b). *Årsmelding 2019*. Hentet fra <https://norla.no/nb/nyheter/nyheter-fra-norla/norlas-arsmelding-for-2019>

Norsk filminstitutt. (2019). *Erfaringer Berlinale*.

Norsk Jazz. (2019). *Partnerland Norge – Jazzahead 2019*.

Norwegian Crafts. (2019). *Rapport Frankfurt 2019*.

Talent Norge. (2020). *Årsrapport 2019*. Hentet fra <https://www.talentnorge.no/om-oss/%C3%A5rsrapporter/>

Utenriksdepartementet. (2019). *Regjeringens Tysklandstrategi*.

Vedlegg A: Informanter

Institusjon	Informant
Ambassaden i Berlin	Aslaug Nygaard
Oslo Literary Agency	Even Råkil
Bokmessen i Frankfurt	Simone Bühler
Cappelen Damm Agency	Ingvild Haugland Blatt
Den norske forleggerforeningen	Kristenn Einarsson
DOGA	Ingerid Helsing Almaas
DTS/PAHN	Tove Bratten
Gyldendal Agency	Anne Cathrine Eng
Kulturdepartementet	Gunhild Molle
Kulturrådet	Monica Larsson
Kulturrådet	Grete S. Madsbakken
Music Norway	Kathrine Synnes Finnskog
Nærings- og fiskeridepartementet	Helene Vada
Norsk Filminstitutt	Astri Dehli Blindheim
NORLA	Margit Walsø
NORLA	Halldor Gudmundsson
NORLA	Andrine Pollen
NORLA	Ellen Olerud
NORLA/UD	Marit Ingvill Sande
Norwegian Crafts	Hege Henriksen
Norwegian Crafts	Tonje Kjellevoid
OCA	Katya García-Antón
OCA	Anne Charlotte Hauen
Øversetter	Johanna Domokos
Sametinget	Emma Skåden
Sámi Girječálliid Searvi (Samisk forfatterforening)	Inga Ravna Eira
Sparebankstiftelsen DNB	Andre Støylen
Thon Hotels	Morten Thorvaldsen
Utenriksdepartementet	Eiler Nils Fleischer
Utenriksdepartementet	Lars-Erik Hauge

Vedlegg B: Innspillskonferansen

Tid: Onsdag 26. april 2017, kl 13 – 19.

Sted: Sentralen (Marmorsalen), Øvre Slottsgt. 3, 0157 Oslo.

PROGRAM

13.00 Registrering

13.30 Kunstnerisk åpning ved Ferdigsnakka LIVE: Kjersti Annesdatter Skomsvold og Bendik Hovik Kjeldsberg

13.40 Velkommen ved direktør Margit Walsø og prosjektleder Halldor Gudmundsson

13.50 Åpning ved Laila Bokhari, statssekretær Utenriksdepartementet

14.00 Tale ved H.K.H. Kronprinsesse Mette-Marit

14.05 Betydningen av å være gjesteland. Litteraturboom og kulturboost. Kulturprogrammet og dets muligheter, medieoppmerksomheten, erfaringer fra tidligere gjesteland (Denne delen av programmet foregår på engelsk).

Deltakere:

- Juergen Boos, direktør for Bokmessen i Frankfurt
- Matthias Wagner K, direktør for Museum Angewandte Kunst i Frankfurt
- Barbara Weidle, forlagssjef Weidle Verlag, Bonn
- Bas Pauw, prosjektleder for Nederland & Flandern som gjesteland 2016: "This is what we share"
- Ordstyrer: Aslak Sira Myhre, direktør Nasjonalbiblioteket og styreleder NORLA

15.15 Pause

15.45 Kunstnerisk innslag ved Stian Hole og Lars Saabye Christensen: Sanne gleder. Musikk ved Mathias Eick og Eyolf Dale

15.55 Hva skal være Norges mål, budskap, fortelling og profil? Hva har vi som andre ikke har? Hva kan forskjellige aktører gjøre på eget initiativ, og hvordan koordinerer vi? Norsk merkevarebygging, kultur- og næringspolitiske dimensjoner. Hvordan best utnytte bokmessen. Finansiering av prosjekter.

Deltakere:

- Halldor Gudmundsson, prosjektleder for Norge som gjesteland Frankfurt 2019
- Clemens Bomsdorf, journalist
- Åsne Seierstad, forfatter
- Anne Gaathaug, forlagssjef Kagge forlag
- Håkon Matre Aaserød, arkitekt
- Cathrine Pia Lund, direktør for divisjonen «Merkevaren Norge» i Innovasjon Norge
- Ordstyrer: Aslak Sira Myhre

17.00 Oppsummering ved direktør Margit Walsø

17.15 Mottakelse. Hilsningstale ved kulturminister Linda Hofstad Helleland

Vedlegg C: NORLAs mål for gjestelandssatsingen

Målene ble vedtatt av NORLAs styre 12. september 2017

1. Fornye norsk litteraturs fotfeste i Tyskland, og skape nye suksesser i det tyske bokmarkedet.
 - a. 200–250 norske titler på det tyske bokmarkedet i 2019; dvs. oversettelser fra norsk og bøker skrevet om Norge og norsk kultur på tysk.
 - b. 30 prosent av titlene skal være sakprosa og 30 prosent barne- og ungdomslitteratur.
 - c. 30 norske forfattere skal oversettes for første gang til tysk i forbindelse med Frankfurt-satsingen.
 - d. Fem til ti norske titler skal på bestselgerlister i Tyskland (plass tjue og høyere) i løpet av 2019. Dette skal bl.a. oppnås gjennom strategisk samarbeid med tyske bokhandlere.
 - e. Norge som gjesteland skal ha større innvirkning på tyske bokhandlere enn noen annen gjestelandssatsing har hatt de siste 20 årene.
2. Skape ny internasjonal interesse for norsk litteratur og legge til rette for at mange norske forfattere slår gjennom internasjonalt i et langsiktig perspektiv.
 - a. 15 prosent økning i antall søknader om oversettelsesstøtte fra andre land enn Tyskland i 2018/19 sammenlignet med 16/17.
 - b. Langsiktig: 25 prosent økning i antall søknader om oversettelsesstøtte i 2016 frem til 2021.
 - c. Invitere 20–30 forfattere til Nye stemmer-programmet med mål om å videreutvikle programmet etter 2019.
3. Gjøre Tyskland og resten av verden bevisste på Norge som moderne kulturnasjon.
 - a. Mer enn 300 litterære og andre kulturelle arrangementer med norsk deltakelse i det tyskspråklige området i 2019 (arrangementer på Frankfurt-messen telles ikke med her), i bevisst samspill mellom litteraturen og andre kunst- og kulturuttrykk
 - b. Ti viktige utstillinger av norsk kunst i Frankfurt og andre store tyske byer høsten 2019. Det kulturelle rammeprogrammet skapes og gjennomføres gjennom samarbeid mellom institusjoner i Norge og Tyskland, som skaper ringvirkninger for videre samarbeid mellom norske og tyske aktører.
 - c. Oppsetninger av markant flere norske teaterstykker i Tyskland høsten 2019 sammenlignet med 2017.
 - d. Det skal være en markant økning i antall norske konserter i Tyskland høsten 2019 sammenlignet med 2017, og et godt norsk musikkprogram i Frankfurt i 2019.
 - e. Det norske kulturprogrammet skal foregå i minst fire andre tyske byer i tillegg til Frankfurt høsten 2019, som Berlin, Leipzig, München, Hamburg, Düsseldorf og Köln.
 - f. Norge som gjesteland skal ha en paviljong på bokmessen som vekker stor oppsikt og interesse.
 - g. Norge som gjesteland skal skape oppslag i tyske medier høsten 2019, spesielt i forbindelse med selve messen. Medieoppmerksomheten skal måles av et profesjonelt tysk PR-byrå

- h. Gjestelandssatsingen skal fokusere på sammenhengen mellom digitalisering og fremtidige uttrykk for kunnskap og kultur i Norge. Digitalisering av læremidler og andre bøker, og innovasjon på området, skal tematiseres under bokmessen i 2019.
 - i. Synliggjøre det norske litterære systemet og det norske biblioteksystemet gjennom programmer og arrangementer i den norske paviljongen på bokmessen i Frankfurt. Norge skal tematisere ytringsfrihet og språklig mangfold gjennom aktiviteter, seminarer og presentasjoner
4. Oppdatere og revitalisere forholdet mellom Norge og Tyskland gjennom samarbeid om litterære og kulturelle prosjekter.
- a. Utover de ovennevnte arrangementene skal forholdet revitaliseres og oppdateres ved å koordinere samarbeid mellom aktører på så vel kulturområdet, den politiske scene og innen næringslivet. Samarbeidet mellom kultur og reiseliv tillegges størst vekt.
 - b. I tillegg til at norsk litteratur skal være synlig i Tyskland, skal tysk litteraturs tilknytning til Norge vises frem for et norsk publikum.

SAMFUNNSØKONOMISK ANALYSE